← סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: ב עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ רְמָא בְיַמָּא: ב תְּקִפִּי וְתִשְׁבָּחְתִּי דְּחִילָא יְיָ וַאֲמַר בְּמֵימְרֵהּ וַהֲוָה לִי →

לקט בהיר

יומר להיות פשוטו, אבל מדלא אמר כן גלה הגאונים מביא גם ד"א שאחר שאמר גלה יש עוד לומר גלה שכל מה שאמר לא אמר כלום, ודרך הב' לא די, שא"כ מה שייכות אצל סוס ורוכבו רמה, היה לו לסומכו אצל ומרוממנהו (ב"ב): ה) רש"י אומר כאן ג' דברים, תדא שהיו קשורים ולא נפרדים, זה נשמע ממה שהזכיר בכלל את הסוס, שאם הסוסים נלקו ונטבעו אבד בעליהן למה לספר זאת (מ"ל), ועוד הי"ל סוס ורוכב (ג"א), והשניה שהיו עולים ויורדים, זה נשמע מאומרו ירה רמה שפירושם השליך מלמעלה למטה, כלומר מים היו למעלה והשליך סוס ורוכבו מלמעלה, ואנו יודעים להפך שהם היו למטה בקרקעית הים ועליהם בא המים, אלא שניהם אמת, שאחר שבאו עליהם המים עלו ונשלכו למטה, ואבד נשמע שכל משך הזמן אינן נפרדים, שאפילו בשעת רמה מלמעלה למטה היה ג"כ סוס ורוכבו (ד"ד): ו) והוא לשון ארמי, ואינו מלשון רוח וגובה אלא בין ירה ובין רמה פירושם השליך למטה לעומק המים, וההוכחה שעלו וירדו כבר אמרנו באות הקודם, אבל לפי מדרש אגדה הוא לשון עברי מלשון רם ונשא: ז) פי' היו"ד של עזי מושך אחר עמו (במ"ח):

אור החיים

ואמרו אשירה לשון יחיד כאילו הם אים אחד שזלת זה היו אומרים נשירה:

כי גאה גאה וגו'. אין לשבח אחלה אלא על מפלתן של רשעים[א] על דרך אומרו (משלי י"א) ובאבוד רשעים רנה, ופירוש אומרו גאה גאה יכוין על פרעה שנתגאה גאות שאמה גאות כי דרך הגאים יתגאו על כיולא בהם אדם על אדם כיולא בו[ב] וגאותו של זה איננה מאושרת גאות כי הוא מתגאה על השפל אבל פרעה גאה גאה פירוש גאות שנקראת כפי האמת גאות גאה[ג] כי לא החשיב מאמר עליון ואמר מי ה'. או ירלה גאה גאה שהיתה גאותו כפולה[ד], סוס ורוכבו של הגאה רמה וגו'[ה]. עוד ירלה גאה גאה על ה' מלך גאות לבם ונתכוונו לומר כי קודם שעשה משפט זה היתה לו בחינת גאות אחת ובאמצעות יד הגדולה גאה גאה[ו]. גם לרמוז בין בעליונים בין בתחתונים באמצעות דבר זה. ולדרך זה חסר הנסמך לרוכבו[ז]. ואולי שיעור הכתוב הוא על זה הדרך אשירה לה' כי גאה גאה פירוש ה' ומשכת עוד תיבת כי גאה גאה למטה על זה הדרך ולאותו שגאה גאה[ח] סוס וגו' רמה בים:

ב. עזי וזמרת וגו'. הנה סדר הטומדים לפני ה'

אור בהיר

לאמר אשירה, פי' נאמר בלשון יחיד אשירה, ולא נאמר נשירה. צו) פי' הגם שהעיקר היה אצלם הללא עצמם, קדמו לשבח על מפלת הרשעים, כי כן הוא המדה. צז) הגם שהוא שקר והוא ענף מגאוה, אבל אין ראוי לימאר עליו גאות בפה אלא. צח) וכן פי' הכפל. מיבת גאה הא' פירושו גאות, והב' פירושו נתגאה, כלומר גאות גדול נתגאה, ולא גאות קלושה. צט) פי' גאותו היתה במדה גדושה, וזה פי' הכפל, והענין אחד. ק) ר"ל לפי דרך זה נכון, שמבואר בכתוב מאיזה סוס ורכב מדבר, מה שאין כן לדרך הסמוך, וכן לשיטת רש"י ז"ל היה לו לומר סוס ורוכבו של פרעה רמה וגו'. קא) שעל ידי ילילת מצרים נתחזק האמונה. קב) וכנ"ל בס"ק ק'. קג) שהוא פרעה.

R. Simon

(1)

פְּרָק רֵין אֱלָהִי וְאַבְנֵי לֵהּ מַקְדְּשָׁא אֱלָהָא דַאֲבָהָתַי וְאַפְלַח

וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ

דש"י

המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אצל חמרת, וכל שאר מקומות נקוד שור"ק, ה' עָזִּי ומעזי (ירמי' ט"ז י"ט), עָזֵּנוּ אליך אשמורה (תה' נ"ט י'), וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלאפו"ס[יז], כשהיא מארכת באות שלישית[יח] ואין השניה* (בשו"א) בחט"ף[יט] כראשונה נקודה בשור"ק, כגון עוֹז עָזִּי, רוֹם רוּקִי, חֹק חָקִי, עוֹל עוֹלִי, יסור עולו (משלי י' כ"ז), כֹּל כָּלוּ, ושליש על כָּלוּ (י"ד ז'), ואלו אצל עזי חמרת, אל כאן ואל ישעיה (י"ב ב'), ואל תהלים (קי"ח י"ד) נקודה* בקמ"ץ חט"ף, ועוד אין באחד מהם בתוב חמרתי, אלא חמרת, וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה, לכך אני אומר ליישב לשון המקרא, שאין עָזִּי כמו עוזי, ולא חמרת כמו חמרתי, אלא עָזִּי שם דבר הוא[יא], כמו (תה' קכ"ג ח') היושבי בשמים, שוכני בתנוי סלע (שופט' ה' ב'), שכני סנה (דבר' ל"ג ט"ז), וחזו השבח, עזי חמרת יה[יב] הוא היה לי לישועה, חמרת דבוק הוא[יג] לתיבת ה', כמו (שופ' ה' כ"ג) לעזרת ה', בעבדת ה' (משלי ט' ו'), על דברת בני האדם (קהלת ג' י"ח), ולשון חמרת לשון (ויק' כ"ה ד') תזמורי[יד], זמיר ערליוס (משלי כ"ה ה'), לשון כסוח וכריתה, עזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה, ולא תתמה על לשון ויהי אלא אומר היה[טו], שים לנו מקראות מדברים בלשון זה, חה דוגמתו* (מ"א ו' ה') את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש לצעות סביב, היה לו לומר עשה לצעות סביב, וכן (בדברי הימים) (מ"ב ד' ד' - דה"ב ד' י"ז) ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם, היה לו לומר מלך עליהם רחבעם, מבלתי יכולת ה' וגו' וישחטם (במד' י"ד ט"ז), היה לו לומר שחטם, והאנשים אשר שלח משה וגו' וימותו (שם ל"ז), מתו היה לו לומר, ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב (ש' כ"ח), היה לו לומר עזב: **זה אלי.** בכבודו נגלה עליהם והיו מרגלין אותו באצבע[טז], ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים (מכילי - שירה י"ח): **ואנוהו.** אונקלוס הרגיש לשון נוה[יז], נוה שאנן (משלי ל"ג כ'), לנוה לאן (שם ס"ה

שינוי נוסחאות • חשיבות. • נקודים בחטי"ף קמי"ץ. • דוגמת.

לקט בהיר

סוס ורוכבו רמה בים, וכל שאי אפשר לעשות על ידי זולתו נופל בו לשון גאות, כמו (משלי י"ב ב') כי גאות עשה, וכן כל השירה תמלא כפולה, עזי חמרת יה ויהי לי לישועה, ה' אים מלחמה ה' שמו, וכן כולם, ברש"י ישן), דבר אחר כי גאה גאה, על כל השירות, וכל* מה שאקלס בו עוד יש בו תוספת*, ולא כמדת (מלך) בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו (מכילי'): **סוס ורכבו.** שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אותם לרום* ומורידין אותם לעומק[ד] ואינן נפרדין (מכילי - חגמ'): **רמה.** השליך[ה], וכן (דניאל ג' כ"ח) ורמו לגו אתון נורא, ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה, וכתוב אחד אומר ירה, מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום (מכילי - חגמ'), כמו (איוב ל"ח ו') מי ירה אבן פנתה, מלמעלה למטה: (ג) **עזי וזמרת יה.** אונקלוס תרגם תוקפי ותושבחתי, עָזִּי כמו עָזִּי (בשורו"ק) חמרת כמו חמרתי[ו], ואני תמה על לשון

שינוי נוסחאות • ועל כל. • נוספות. • מעלין אותם ויורדים לעומק.

ז) פי' היו"ד של עזי מושך אחר עמו (במ"ח):

ח) רש"י קורא חול"ם שלנו מלאפו"ס, ובין שורי"ק שלנו ובין מלאפו"ס שלנו קורא שורי"ק, גם על מה שאנו אומרים שו"א רגיל לקרותו חטף (ג"א): ט) פי' ניתוסף בה אות שלישי כגון היו"ד של כיוני עָזִּי אלין אשמורה, משא"כ במה שלפניו שאין נוסף בה אות שלישית שהיו"ד אינו משמש כלום כדלקמן ונשאר ג"כ בת שתי אותיות נעשה מן החול"ם קמ"ץ ולא שורי"ק (ג"א): י) פי' ואל תשיבני מפסוק חקך וחק בנין אב נהלת בעזך, כי באלו אות השניה נקודה בשו"א (רא"ם), ומה שאמר אל פָּלוּ ושליש על כָּלוּ, בא לשמור שדוקא מחיצת אל נעשה כָּלוּ, לא כן מחיצת כָּל כגון פָּלוּ תפלות דוד בן ישי, שאין המדובר רק כשנקוד בחולם, וגם אין המדובר רק כשהחיבה שמתנה, אבל ישנם חיבות שנשארו כמו שהן כגון פּוֹס - פּוֹסִי, פּוֹר - פּוּרִי, דּוֹר - דּוֹרִי (סה"ז): יא) פי' שם דבר בלי שום כיוני, שאין היו"ד כיוני להמדבר בעד עצמו, ואינו משמש כלום, אלא לאות הלשון הוא, וכמו הרואות שהביא (רא"ם): יב) גבורתו והכרחתו של הקב"ה: יג) שאות החי"ו שבסוף החיבה שימושו לחבר ולקשר את החיבה שלאחריו, זמרה - זמרת, עזרה - עזרת, עברה - עברת, וכאן החי"ו של וזמרת מושך אחר עמו, כאילו נכתב החי"ו ג' פעמים עז"ה, עָזִּ חזמרת (בא"ר): יד) כי לפי תרגום של אונקלוס תיבת וזמרת מלשון מזמור לדוד, ועל זה היתה הקושיא שנאמר אחריו ויהי לי לישועה, וכי הזמר שלי היתה לי לישועה, אבל לדרכינו הוא ענין אחיזה וכריתה (בא"ר): טו) פי' אמת ודבר ידוע הוא שוא"ו בראש החיבה מהפך אותה מעתיד לעבר כגון יאמר ידבר ימלוך הם לוזי לעתיד, ויאמר ודבר וימלוך הם עבר, וא"כ „יהי" עתיד „ויהי" עבר, אבל מן הסתם ישמש הכתוב כן רק בהתחלת הענין ולא באמצע, כגון ויאסרו את רכבו ואת עמו לקח עמו ויקח שם מאות, הרי אמר ויאסור ויקח שהם רשני עניינים, ולא אמר ואת עמו ויקח עמו לפי שהוא באמצע, בשלמא לפי האונקלוס שחיבת ויהי אינו מקושר למעלה אלא דבר בפני עצמו והתחלת ענין אחר שפיר, אבל לדרכינו הי"ל „היה", וע"ז תירץ שיש יולא מן הכלל שגם באמצע הענין אמר הכתוב לשון כזה ומביא ראיות: טז) כי אז שייך חיבת „זה", אבל כשמדובר על הנסתר אומר „הוא" (רא"ם), וכל אחד אמר כן ואפילו שפתה, ודוקא הראיה ולא הסגת הנבואה (ר"ב), והגם שפתה שפתה היא שפתה כנעניה, אבל במכילתא ובגמ' שאמרו הכירוהו משמע שדוקא ילדי ישראל, וכן אמרו אז ישיר משה ובני ישראל ולא הערב רב, ואפשר שחיבת שפתה לגזומא קמני, כלומר אפילו מדריגה הכי קטנה שבהם (בד"א): יז) ופי' ואנוהו אעשה לו נוה זו בית המקדש, אבל אינו מדוייק,

אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃ ג יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ׃ ד מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ

קָרְמוֹהִי׃ ג יְיָ מָרֵי נִצְחָן קָרְבָּיָא יְיָ שְׁמֵהּ׃ ד רְתָכֵי פַּרְעֹה וּמַשְׁרְיָתֵהּ שְׁרֵי בְיַמָּא וּשְׁפַר גְּבָרוֹהִי אִטְבָּעוּ

לקט בהיר

שהלשון משמע מעשה אומו לנוה, הגם שמלינו מיבת אומו במקום מיבת לו, ולפירוש השני ג"כ נלמה שלני מעשה אומו לנוי, וזה מינו, אלא אספר נוי, לזה הביא שניהם (רא"ם): יח) הוסיף זאת (ומינו חסר מן הכתוב שמיבת „הי" מוסף אחר עמו) כדי שלא תאמר שהוא דבר אחד ארומם את אלהי אבי, והוא"ו של וארוממנהו מכתיב זאת, שיש קיום גם באלהי אבי שלא רק על נסים שעשה לי אשבחו וארוממו אלא גם בשביל אבותי (רא"ם), ועוד יש בו כוונה, שאין אני אסופי מן השוק אלא מיוחס אני מלכה בת מלכים, אהובה בת אהובים, קדושה בת קדושים, טהורה בת טהורים (מכיל'), והש"ת כתב דברים שקשה להולמם: יט) שאין לשם שם המין, אלא אדם או אנוש שמו, כי השם לא יאותר בכינוי כמו אישה אישך אישי וכמו בעלי בעליך בעלה, אלא פירושו מושל גבור שיש בראשותו אחרים המושל הוא עליהם, כמו בעל הבית שהוא גבור ומושל על הבית (רא"ם), ומה שאמר רבינו „וכל" שיש, רצה לומר כל שהוא מקושר או כשבא בכינוי: כ) ולפי"ז ה' הב' מיותר גם חסר בי"ת שהיל"ל ה' איש מלחמה בשמו, לזה הביא גם הדרוש שהש הוי"ה מורה על חסד ורחמים, גם היותה כל ההויות (רא"ם): כא) ולא לשון הולאה כמו האמת יורה דרכו (בא"ר): כב) פי' ומ"מ למה כאן התרגום שדי בלא מי"ו ושם כפי' יתרו הוא פירושו הקב"ה השליך ושם פירושו שיהיה נשלך, וכבר אמרנו במקום אחר שמיבה אשר אות רחשונה שלו שי"ן כשבא לדבר בלשון יתפעל בא שימוש המי"ו באמצע השורש (במ"ח): כג) רבינו לא דקדק לחלק בין שם מואר או שם עצם וקורא לפעמים גם את שם המואר או שם דבר, והכוונה כאן

אור החיים

לשורר ולשבח ולהתפלל הוא להתחיל בדברים המושכלים מה' אליו ואחר כך במושכל מה' לאבותיו, וכמו שמלינו שתקנו אנשי כנסת הגדולה באבות אלהינו ואחר כך אלהי אבותינו, ולזה סדרו בהתחלת השיר מה שהגיעם מטובו ואמרו עוז וזמרת יה ויהי לי לישועה, והוא מה שנתחסד ה' עמהם להושיעם מהצרה שהיו בה קודם שיגיע הקץ, וזה היה לגד רחמיו אליהם[קד]), וכמו שכתבתי

אור בהיר

קד) פירוש מיהר הקץ ק"ל שנה, מה שלא הבטיח כן להאבות.

(2)

בְּיַם־סוּף׃ ה תְּהֹמֹת יְכַסֻּיוּם יָרְדוּ בְּמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן׃ ו יְמִינְךָ יְהוָה

בְּיַמָּא דְסוּף׃ ה תְּהוֹמָיָא חָפוּ עֲלֵיהוֹן נְחָתוּ לְעוּמְקָיָא כְּאַבְנָא׃ ו יַמִּינָךְ יְיָ אַדִּיר בְּחֵילָא יַמִּינָךְ יְיָ

רש"י

במקום טיעב[ד]), כמו (תה' ס"ט ג') טבעתי ביון מצולה, ויטבע ירמיהו בטיט (ירמ' נ"ח ו'), מלמד שנעשה היס טיט לגמול להם כמדתם שטבעדו את ישראל בחמר ובלבנים (מכילי): (ה) יכסימו. כמו יכסוס, והיו"ד האמצעית יתירה בו[ה]), ודרך מקראות בכך, כמו (דנר' ח' י"ג) ובקרך ולאלך ירביון, ירוין מדשן ביתך (תה' ל"ו ע'), והיו"ד ראשונה שמשמעה לשון עתיד[ו]) כך פרשהו, טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותן, יכסימו, אין דומה לו במקרא בנקודתו, ודרכו להיות בנקודתו* יכסיומו מלאפו"ס: כמו אבן. ובמקום אחר נלנו בטופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש[ז]), הרשעים כקש הולכים ומטורפין* עולין ויורדין, ביונים כאבן, והכשרים כטופרת שנחו מיד (מכילי - חגמ"): (ו) ימינך. ימינך. שני פעמים, כשישראל עושין (אח) רצונו של מקום השמאל נעשית ימין (שם - שם): ימינך ה' נאדרי בכח. להגיל את

שינוי נוסחאות * נמקד - נקוד - למקוד. * ומטרפין.

תבלעמו, תביאמו, וכן היה די לומר לאמר ובקרך ירבו או ירוו מדשן ביתך, וכאן הוא"ו של יכסיומו לא רק שנוסף אלא גם משונה בנקודתו, שדלכו להיות בחול"ם ולא במלאפו"ס, וכל אלו אין בהם שום כוונה ושימוש ע"פ פשוטו רק לצחות ולייפות כנ"ל: כו) וכאן צריך להיות לשון עבר, א"כ היל"ל כסיומו, והגם שדרך הכתוב לכתוב עתיד במקום עבר, ואין קושיא, מ"מ כשאפשר לפרש פשוטו כמשמעו מה טוב ומה נעים, לזה קצרו רבינו למעלה, וכזה נאמר לשון עתיד ממש (רא"ם): כז) פי' למה למשל בכלל, ידהו במצולות ודי, ובפרט ג' פעמים במשלים משונים, ומן הפחם לא רק ג' מדרגות היו ברשעם, לזה אמר קש ועופרת שהם ג' קצוות בקלות וכבדות, אבל ביונים כמו אבן שיש בו כחה וכמה מדרגות אבן קטן

אור החיים

ושלוש אלא ה' שמו, על דרך (מלאכי ג') אני ה' לא שניתי. או ירצה כי בזמן עצמו שעשה מלחמה עם המצרים בזמן עצמו היה מתנהג במדת הרחמים עם ישראל[יז]) וכמו שפירשתי במאמרו יתברך (ו' ב')

וידבר אלהים אל משה וגו' אני ה':

ה. תהומות וגו'.[יח]) לפי מה שפירשתי (י"ד כ"א) כי חלי היס נקפא וחלי נבקע, וכל חלק יקרא תהום לגד הפלגה ריבויו ושניהם יכסיומו, ועיין בפסוק קפאו תהומות בחופן אחר:

ירדו במצולות.[יט]) ירמוז אל אותם שהיו משחדלים לעלות מהיס בכח מלאכת השיטה שהורידם לעמקי מיס וכמו שפירשתי בפסוק (שם כ"ז) ויגער וגו':

ו. ימינך ה' וגו'.[כ]) פירוש כשתהיה מדת הרחמים מתחזקת לעשות דבר

אור בהיר

מה כוונת אומרו ה' שמו. קו) בזמן שהוא שיש מלחמה, באותו זמן הוי"ה שמו, וזה כענין פי' כ' של רש"י ז"ל. קז) לשון רבים, ולא אמר תהום וגו'. קח) למה כפל. קט) בא לתרץ הכפל.

לקט בהיר

שלשון משמע אעשה אומו לנוה, הגם שמלינו מיבת אומו במקום מיבת לו, ולפירוש השני ג"כ נלמה שלני אעשה אומו לנוי, וזה מינו, אלא אספר נוי, לזה הביא שניהם (רא"ם): יח) הוסיף זאת (ומינו חסר מן הכתוב שמיבת „הי" מוסף אחר עמו) כדי שלא תאמר שהוא דבר אחד ארומם את אלהי אבי, והוא"ו של וארוממנהו מכתיב זאת, שיש קיום גם באלהי אבי שלא רק על נסים שעשה לי אשבחו וארוממו אלא גם בשביל אבותי (רא"ם), ועוד יש בו כוונה, שאין אני אסופי מן השוק אלא מיוחס אני מלכה בת מלכים, אהובה בת אהובים, קדושה בת קדושים, טהורה בת טהורים (מכיל'), והש"ת כתב דברים שקשה להולמם: יט) שאין לשם שם המין, אלא אדם או אנוש שמו, כי השם לא יאותר בכינוי כמו אישה אישך אישי וכמו בעלי בעליך בעלה, אלא פירושו מושל גבור שיש בראשותו אחרים המושל הוא עליהם, כמו בעל הבית שהוא גבור ומושל על הבית (רא"ם), ומה שאמר רבינו „וכל" שיש, רצה לומר כל שהוא מקושר או כשבא בכינוי: כ) ולפי"ז ה' הב' מיותר גם חסר בי"ת שהיל"ל ה' איש מלחמה בשמו, לזה הביא גם הדרוש שהש הוי"ה מורה על חסד ורחמים, גם היותה כל ההויות (רא"ם): כא) ולא לשון הולאה כמו האמת יורה דרכו (בא"ר): כב) פי' ומ"מ למה כאן התרגום שדי בלא מי"ו ושם כפי' יתרו הוא פירושו הקב"ה השליך ושם פירושו שיהיה נשלך, וכבר אמרנו במקום אחר שמיבה אשר אות רחשונה שלו שי"ן כשבא לדבר בלשון יתפעל בא שימוש המי"ו באמצע השורש (במ"ח): כג) רבינו לא דקדק לחלק בין שם מואר או שם עצם וקורא לפעמים גם את שם המואר או שם דבר, והכוונה כאן

אור החיים

עניין זה באורך בפ' שמות (ג' ז'), ובפ' וארא (ו' ג'), ולזה גמרו אומר זה אלי ואחר כך אמרו אלהי אבי, והוא כסדר עצמו של כנסת הגדולה שקבעו לומר אלהינו ואלהי אבותינו, וכאן אמרו לשון יחיד כי נעשו כולם כאיש אחד כמו שפירשתי בפסוק ויאמרו לאמר:

ג. ה' איש מלחמה.[יז]) פירוש גם במדת הרחמים עשה מלחמה, ולא שיתחנה מפני זה חס

אור בהיר

קד) אפילו לנשר ודם אין זה כל כך קילוס, ומה גם להקב"ה, וגם

לפי שמלקים שיעור הדין בכל מכה ומכה שלא יעבור מכה אחת מארבעים פחות אחת שנאמר: ואמר לעבדך ולא אמר לעבדי, לפי שלא יהא אדם מלקה עצמו אבל אם אינו מלקה אותו אחר הרי הוא כמי שמלקה אותו אדם אחר ולא אמר לעבדי, לפי שלא יהא אדם מלקה אותו אלא עבדו שהרי הוא כגופו ולא אמר לעבדו, לפי שלא יהא אדם מלקה אותו אלא עבד שהרי הוא כגופו ולא אמר לעבד אחר

ם
לשלמה ויהי כאשר הקריב שלמה
את כל המנחה אשר שם דוד אביו
ויתן את הכסף ואת הזהב ואת
הכלים ויתן בגנזי בית יהוה:
ם ויקהל שלמה את זקני ישראל
ואת כל ראשי המטות נשיאי
האבות לבני ישראל אל המלך
שלמה בירושלים להעלות את
ארון ברית יהוה מעיר דוד היא
ציון: ויקהלו אל המלך שלמה
כל איש ישראל בחג בירח
האתנים הוא החדש השביעי
ויבאו כל זקני ישראל וישאו
הכהנים את הארון: ויעלו את
הארון ואת אהל מועד וכל כלי
הקדש אשר באהל הם יעלו
הכהנים והלוים: ומלך שלמה
והעדה הנועדה אליו לפני הארון
זבחים צאן ובקר אשר לא יספרו
ולא יתמו מרב: ויבאו הכהנים
את ארון ברית יהוה אל מקומו
אל דביר הבית אל קדש הקדשים
תחת כנפי הכרובים: כי הכרובים
פרשים כנפים אל מקום הארון
ויסכו הכרובים על הארון ועל
בדיו מלמעלה: ויאריכו הבדים
ויראו ראשי הבדים מן הקדש
לפני הדביר ולא יראו חוצה
והיו שם עד היום הזה: אין
בארון רק שני לוחות אבן אשר
הניח משה בחרב אשר כרת יהוה
עם בני ישראל בצאתם מארץ
מצרים: ויהי בצאת הכהנים
מן הקדש כי כל הנמצאים
התקדשו לא נשמרו לחלק
המחלקות: והלוים המשררים
לכל בני אסף הימן ידותון
בבגדי בוץ מצלתים ונבלים
וכנרות עמדים מזרח למזבח
ועמהם מאה ועשרים כהנים
חוצצרים: ויהי כאחד
המחצרים והמשררים לאחד
להשמיע קול אחד להודות
ולהלל את יהוה כי טוב כי
לעולם חסדו ובעת הרים
המחצרים והמשוררים בכלי
שיר ובמצלתים ובנבלים
ובכנרות ובמאה ועשרים
כהנים חוצצרים: ויהי כאחד
המחצרים לתקע בחצוצרות
ובמשוררים לשמע קול אחד
להלל את יהוה כי טוב כי
לעולם חסדו ובעת הרים
את קולם בחצוצרות
ובמצלתים ובכלי השיר
והללו את יהוה כי טוב כי
לעולם חסדו אז נמלא הבית
בענן: ולא יכלו הכהנים
לעמד לשרת מפני הענן
כי מלא כבוד יהוה את בית
יהוה: אז אמר שלמה יהוה
אמר לשכן בערפל: אנכי
בנה בית זבל לך מכון לשבתך
עולמים: ויסב המלך פניו
ויברך את כל קהל ישראל
וכל קהל ישראל עמד:
ויאמר ברוך יהוה אלהי
ישראל אשר דבר בפיו אל
דוד אבי ובידיו מלא לאמר:
למן היום אשר הוצאתי את
עמי מארץ מצרים לא בחרתי
בעיר מכל שבטי ישראל לבנות
בית להיות שמי שם ולא בחרתי
באיש לנגיד על עמי ישראל:
ואבחר בירושלים להיות שמי
שם ובדוד בחרתי להיות על
עמי ישראל: ויהי עם לבב
דוד אבי לבנות בית לשם יהוה
אלהי ישראל: ויאמר יהוה
אל דוד אבי יען אשר היה
עם לבבך לבנות בית לשמי
הטיבת כי היה עם לבבך:
אך אתה לא תבנה הבית כי
אם בנך היצא מחלציך הוא
יבנה הבית לשמי: ויקם יהוה
את דברו אשר דבר ואקם
תחת דוד אבי ואשב על כסא
ישראל כאשר דבר יהוה
ואבנה הבית לשם יהוה אלהי
ישראל: ואשם שם המקום
לארון אשר כרת יהוה עם
בני ישראל: ויעמד לפני
מזבח יהוה נגד כל קהל
ישראל ויפרש כפיו: כי עשה
שלמה כיור נחשת חמש אמות
ארכו וחמש אמות רחבו
ושלשת אמות קומתו ויצב
אותו בתוך העזרה ועל
יעמד עליו ויברך לפני כל
קהל ישראל ויפרש כפיו
השמים: ויאמר יהוה אלהי
ישראל אין כמוך אלהים
בשמים ובארץ שמר הברית
והחסד לעבדיך ההלכים לפניך
בכל לבבם: אשר שמרת לעבדך
דוד אבי את אשר דברת לו
אבי ותדבר בפיך ובידך מלאת
כיום הזה: ועתה יהוה אלהי
ישראל שמר לעבדך דוד אבי
את אשר דברת לו לאמר לא
יכרת לך איש מלפני ישב על
כסא ישראל רק אם ישמרו
בניך דרכם ללכת לפני כאשר
הלכת לפני: ועתה יהוה אלהי
ישראל יאמן נא דבריך אשר
דברת לעבדך דוד אבי: כי
אמנם ישב אלהים עם האדם
על הארץ הן השמים ושמי
השמים לא יכלכלוך אף כי
הבית הזה אשר בנתי: ופנית
אל תפלת עבדך ואל תחנתו
יהוה אלהי לשמע אל הרנה
ואל התפלה אשר עבדך מתפלל
לפניך היום: להיות עינך
פתחות אל הבית הזה יומם
ולילה אל המקום אשר אמרת
לשום שמך שם לשמע אל
התפלה אשר יתפלל עבדך
אל המקום הזה: ושמעת
תחנת עבדך ועמך ישראל
אשר יתפללו אל המקום הזה
ואתה תשמע אל מקום שבתך
אל השמים ושמעת וסלחת:
אם יחטא איש לרעהו ונשא
בו אלה להאלתו ובא האלה
לפני מזבחך בבית הזה:
ואתה תשמע השמים ועשית
ושפטת את עבדיך להרשיע
רשע לתת דרכו בראשו
ולצדק צדיק לתת לו כצדקתו:
בהנגף עמך ישראל לפני אויב
כי יחטאו לך ושבו אליך
והודו את שמך והתפללו
אליך בבית הזה: אתה תשמע
השמים וסלחת לחטאת עמך
ישראל והשבתם אל האדמה
אשר נתת לאבתם: בעצר
שמים ולא יהיה מטר כי יחטאו
לך והתפללו אל המקום הזה
והודו את שמך ומחטאתם
ישובון כי תענם: אתה תשמע
השמים וסלחת לחטאת עבדיך
ועמך ישראל כי תורם את
הדרך הטובה אשר ילכו בה
ונתת מטר על ארצך אשר
נתת לעמך לנחלה: רעב כי
יהיה בארץ דבר כי יהיה
שדפון ירקון ארבה חסיל
כי יהיה אויבו בארץ שעריו
כל נגע כל מחלה: כל תפלה
כל תחנה אשר יהיה לכל
אדם לכל עמך ישראל אשר
ידעון איש נגע לבבו ופרש
כפיו אל הבית הזה: אתה
תשמע השמים מכון שבתך
וסלחת ונתת לאיש כל דרכיו
אשר תדע את לבבו כי אתה
לבדך ידע את לבב בני
האדם: למען יראוך כל הימים
אשר הם חיים על פני האדמה
אשר נתת לאבתינו: גם
לנכרי אשר לא מעמך ישראל
הוא כי יבא מארץ רחוקה
למען שמך: כי ישמעו את
שמך הגדול ואת ידך החזקה
ואת זרועך הנטויה והבא
והתפלל אל הבית הזה:
אתה תשמע השמים מכון
שבתך ועשית ככל אשר יקרא
אליך הנכרי למען ידעון כל
עמי הארץ את שמך ליראה
אותך כעמך ישראל ולדעת
כי שמך נקרא על הבית הזה
אשר בנתי: כי תצא מלחמה
לעמך בדרך אשר תשלחם
והתפללו אליך דרך העיר
אשר בחרת בה והבית אשר
בניתי לשמך: ואם יחטאו
לך כי אין אדם אשר לא יחטא
ואף כי חרה בם ונתנם לפני
אויב ושבום שבים אל ארץ
הקרובה או הרחוקה: ושבו
אל לבבם בארץ אשר שבו
שם והתחננו אליך בארץ
שבים לאמר חטאנו העינו
הרשענו: ושבו אליך בכל
לבבם ובכל נפשם בארץ
אויביהם אשר שבום והתפללו
דרך ארצם אשר נתת לאבתם
העיר אשר בחרת בה והבית
אשר בניתי לשמך: ושמעת
השמים מכון שבתך תפלתם
ותחנתם ועשית משפטם:
וסלחת לעמך אשר חטאו לך
ולכל פשעיהם אשר פשעו בך
ונתתם לרחמים לפני שביהם
ורחמו אותם: כי עמך הם
ונחלתך אשר הוצאת מתוך
כור הברזל ממצרים: להיות
עיניך פתחות אל תחנת עבדך
ואל תחנת עמך ישראל
לשמע אליהם בכל אשר
יקרא אליהם: כי אתה הבדלתם
לך לנחלה מכל עמי הארץ
כאשר דברת ביד משה עבדך
בהוציאך את אבתינו ממצרים
אדני יהוה: ויהי כאשר כלה
שלמה לתפלל את כל התפלה
והתחנה הזאת קם מלפני
מזבח יהוה מכרע על ברכיו
ופרשיו כפיו השמים: ויעמד
ויברך את כל קהל ישראל
קול גדול לאמר: ברוך יהוה
אשר נתן מנוחה לעמו ישראל
בכל אשר דבר לא נפל דבר
אחד מכל דברו הטוב אשר
דבר ביד משה עבדו: יהי
יהוה אלהינו עמנו כאשר היה
עם אבתינו אל יעזבנו ואל
יטשנו: להט לבבנו אליו
לכלת בכל דרכיו ולשמר
מצותיו וחקיו ומשפטיו
אשר צוה את אבתינו: ויהיו
דברי אלה אשר התחננתי
לפני יהוה קרבים אל יהוה
אלהינו יומם ולילה לעשות
משפט עבדו ומשפט עמו
ישראל דבר יום ביומו:
למען דעת כל עמי הארץ כי
יהוה הוא האלהים אין עוד:
ותכון לבבכם עם יהוה אלהינו
ללכת בחקיו ולשמר מצותיו
כיום הזה: ומלך שלמה
זבח זבח שלמים אשר יזבח
ליהוה בקר וצאן עשרים
ומאה אלף ושתים ועשרים
אלף צאן וחנכו את בית
יהוה המלך ובני ישראל כל
העם: ביום ההוא קדש המלך
את תוך החצר אשר לפני בית
יהוה כי עשה שם את העולה
ואת המנחה ואת חלבי
השלמים כי מזבח הנחשת
אשר לפני יהוה קטן מהכיל
את העולה ואת המנחה ואת
חלבי השלמים: ויעשה שלמה
בעת ההיא את החג שבעת
ימים וכל ישראל עמו קהל
גדול מלבוא חמת עד נחל
מצרים לפני יהוה אלהינו
שבעת ימים וארבעת ימים
שני ימים: ביום השמיני
שלחו את העם ויברכו את
המלך ויצאו לאהליהם שמחים
וטובי לב על הטוב אשר עשה
יהוה לדוד עבדו ולישראל
עמו: ויכל שלמה את בית
יהוה ואת בית המלך וכל
אשר בא לב שלמה לעשות
בבית יהוה ובביתו הצליח:
ויראה יהוה אל שלמה לילה
ויאמר לו שמעתי את תפלתך
ובחרתי בה לי למקום לבית
זבח: הן אם אעצר את השמים
ולא יהיה מטר ואם אצוה
הארבה לאכל הארץ ואם
אשלח דבר בעמי: ויכנעו עמי
אשר נקרא שמי עליהם
ויתפללו ויבקשו פני וישובו
מדרכיהם הרעים ואני אשמע
מן השמים וסלחתי לחטאתם
וארפא את ארצם: עתה
עיני פתחות ואזני קשבות
לתפלת המקום הזה: ועתה
קמתי ואבחר בבית הזה
להיות שמי שם עד עולם
והיו עיני ולבי שם כל הימים:
ואתה אם תלך לפני כאשר
הלך דוד אביך לעשות ככל
אשר צויתיך וחקי ומשפטי
תשמר: והכנתי כסא מלכותך
כאשר כרתי לדוד אביך לאמר
לא יכרת לך איש מושל בישראל:
ואם שוב תשובון אתם ועזבתם
חקי ומצותי אשר נתתי לפניכם
והלכתם ועבדתם אלהים
אחרים והשתחויתם להם:
ונתשתים מעל אדמתם אשר
נתתי להם ואת הבית אשר
הקדשתי לשמי אשליך מעל
פני ונתתיו למשל ולשנינה
בכל העמים: והבית הזה
אשר היה רם כל העבר עליו
ישם ואמר על מה עשה יהוה
ככה לארץ הזאת ולבית הזה:
ואמרו על אשר עזבו את יהוה
אלהי אבתיהם אשר הוציא
אתם מארץ מצרים ויחזיקו
באלהים אחרים וישתחוו להם
ויעבדום על כן הביא עליהם
את כל הרעה הזאת: ויהי
מקץ עשרים שנה אשר בנה
שלמה את בית יהוה ואת בית
המלך: וכל אשר חשק שלמה
לבנות בלבנון ובכל ארץ
ממשלתו: גם את בת פרעה
העלה שלמה מעיר דוד עד
בנותו לה כי אמר לא תשב
אשתי לבית יהודה כי קדשו
המה אשר בא אליהם ארון
יהוה: אז העלה שלמה עולות
ליהוה על מזבח יהוה אשר
בנה לפני האולם: לדבר יום
ביומו מעלה כמצות משה
לשבתות ולחדשים ולמועדים
שלוש פעמים בשנה בחג
המצות ובחג השבעות ובחג
הסכות: ויעמד כמשפט דוד
אביו מחלקות הכהנים לעבדתם
והלוים למשמרתם להלל
ולשרת נגד הכהנים דבר יום
ביומו והשוערים במחלקותם
לפתח פתח כי כן מצות דוד
איש האלהים: וגם לא סרו
מן המצוה אל הכהנים והלוים
לכל דבר אשר צוו אל האצרות
ויכל כל מלאכת שלמה מיום
יסוד בית יהוה ועד כלתו
שלם בית יהוה: אז הלך
שלמה אניות בעציון גבר
ואל אילת בשפת הים בארץ
אדום: ויבא חירם בידיו
אניות ועבדים אנשי ים
ויבאו עם עבדי שלמה אל
אופיר ויקחו משם ארבע מאות
וחמשים ככר זהב ויבאו אל
המלך שלמה:

המלכת מלכת שבא

ומלכת שבא שמעה את שמע
שלמה לשם יהוה ותבא לנסות
אתו בחידות: ותבא
ירושלים בחיל כבד מאד
גמלים נשאות בשמים וזהב
הרבה מאד ואבן יקרה
ותבא אל שלמה המלך ותדבר
אתו את כל אשר היה עם
לבבה: ויגד שלמה לכל
דבריה לא נעלם דבר מן
המלך אשר לא הגיד לה:
ותרא מלכת שבא את כל
חכמת שלמה והבית אשר בנה:
ומאכל שלחנו ומושב עבדיו
ומעמד משרתיו ומלבושם
ומשקיו ועלתו אשר יעלה
בית יהוה ולא היה עוד בה
רוח: ותאמר אל המלך
אמת היה הדבר אשר שמעתי
בארצי על דבריך ועל חכמתך:
ולא האמנתי לדברים עד
אשר באתי ותראינה עיני
והנה לא הגד לי חצי הרבה
חכמתך יסף על השמעה
אשר שמעתי: אשרי אנשיך
ואשרי עבדיך אלה העמדים
לפניך תמיד השמעים את
חכמתך: יהי יהוה אלהיך
ברוך אשר חפץ בך לתתך
על כסא ישראל באהבת יהוה
את ישראל לעלם ויתנך
למלך לעשות משפט וצדקה:
ותתן למלך מאה ועשרים
ככר זהב ובשמים הרבה מאד
ואבן יקרה לא בא כבשמים
אשר נתנה מלכת שבא למלך
שלמה: וגם עבדי חירם
ועבדי שלמה אשר הביאו
זהב מאופיר הביאו עצי
אלגומים: ויעש המלך
מעצי האלגומים מסעדות
לבית יהוה ולבית המלך
וכנרות ונבלים לשרים
לא נראו כן בארץ יהודה:
ומלך שלמה נתן למלכת שבא
את כל חפצה אשר שאלה
מלבד אשר הביאה אל המלך
ותפן ותלך לארצה היא
ועבדיה: ומשקל הזהב
אשר הביא לשלמה בשנה
אחת שש מאות וששים
וששת אלפים כ"ג: מלבד
אנשי הרכלים וסחר הסוחר
וכל מלכי הערב ופחות
הארץ: ויעש המלך שלמה
מאתים צנה זהב שקל זהב
יצא בצנה האחת ושלש
מאות מגן זהב שקלים
יצא במגן האחד ויתן
המלך בבית יער הלבנון:
וגם כסא גדול עשה המלך
שן ויצפהו זהב טהור:
לכסא שש מעלות לו ורקמה
זהב אחר בגב הכסא ושתי
ידות מזה ומזה לשבת
ושני אריות עמדים אצל
הידות: ושנים עשר אריות
עמדים שם על שש המעלות
מזה ומזה לא נעשה כן
לכל ממלכות הארצות:
וכל כלי משתה המלך שלמה
זהב וכל כלי בית יער הלבנון
זהב סגור אין כסף לא היה
נחשב בימי שלמה: כי אניות
תרשיש היו לבא אל המלך
בים עם אניות חירם אחת
לשלש שנים תבא אניות
תרשיש נשאות זהב וכסף
שן וקופים ותכיים: ויגדל
המלך שלמה מכל מלכי הארץ
לעשר ולחכמה: וכל הארץ
מבקשים את פני שלמה
לשמע את חכמתו אשר נתן
האלהים בלבבו: והם מביאים
איש מנחתו כלי כסף וכלי
זהב ושלמות ובשם וסוס
ופרדים דבר שנה בשנה:
ויקבץ שלמה רכב ופרשים
ויהי לו אלף ושבע מאות
רכב ושתים עשר אלף פרש
ויניחם בערי הרכב ועם
המלך בירושלים: ויתן
המלך את הכסף בירושלים
כאבנים ואת הארזים נתן
כשקמים אשר בשפלה לרב:
ומוצא הסוסים אשר לשלמה
מצרים ומקוה סוחרי המלך
יקחו מקוה בתכם: ועלה
ויצא מן מצרים רכב שש
מאות שקל כסף וסוס אחד
מאה וחמשים ובכן לכל
מלכי החתים ומלכי ארם
בידם יוצאו: ויעל שלמה
עולות ושלמים לפני מזבח
יהוה אשר בנה לפני האולם:
לדבר יום ביומו מעלה
כמצות משה לשבתות
ולחדשים ולמועדים שלוש
פעמים בשנה בחג המצות
ובחג השבעות ובחג הסכות:
ויעמד כמשפט דוד אביו
מחלקות הכהנים לעבדתם
והלוים למשמרתם להלל
ולשרת נגד הכהנים דבר יום
ביומו והשוערים במחלקותם
לפתח פתח כי כן מצות דוד
איש האלהים: וגם לא סרו
מן המצוה אל הכהנים והלוים
לכל דבר אשר צוו אל האצרות
ויכל כל מלאכת שלמה מיום
יסוד בית יהוה ועד כלתו
שלם בית יהוה: אז הלך
שלמה אניות בעציון גבר
ואל אילת בשפת הים בארץ
אדום: ויבא חירם בידיו
אניות ועבדים אנשי ים
ויבאו עם עבדי שלמה אל
אופיר ויקחו משם ארבע מאות
וחמשים ככ

ולא יהא אלא אחד. ולא יהא אלא אחד, ולא יהא אלא אחד, ולא יהא אלא אחד,

מסורת המדרש

א״ר יוחנן ראה פרד״ס פי״ב (בחורש) קו: ר״ה אמר זוני לעיל פתיחתא כ״ד (תני דשב״י כלי זיין היו לישראל בסיני) וש״נ.

כַּמָּה וְעוּדִין וְעַדְתִּי בָּכֶם אֹהֶל מוֹעֵד וְגִלְגָּל וְשִׁילֹה וְנֹב וְגִבְעוֹן וּבֵית עוֹלָמִים שְׁנַיִם. דָּבָר אַחֵר ׳מָה אֲעִידֵךְ׳ רַבִּי אוֹמֵר כַּמָּה קִשּׁוּטִין קִשַּׁטְתִּי אֶתְכֶם אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שִׁשִּׁים רְבוֹא מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת יָרְדוּ עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּסִינַי וַעֲטָרָה בְּיַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַטֵּר כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר מֵאָה וְעֶשְׂרִין רְבוֹא יָרְדוּ אֶחָד מְקַשְּׁטוֹ וְאֶחָד מַלְבִּישׁוֹ עֲטָרָה רַבִּי הוּנָא דְצִפּוֹרִי אָמַר זוֹנִי כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (איוב יב, יח) ׳מוּסַר מְלָכִים פִּתֵּחַ וַיֶּאְסֹר אֵזוֹר בְּמָתְנֵיהֶם׳.

׳מָה אֲדַמֶּה לָךְ׳ לְאֵיזוֹ אֻמָּה דִּמִּיתִי אֶתְכֶם לְאֵיזוֹ אֻמָּה גְּאַלְתִּי בְּיַד חֲזָקָה וְהֵבֵאתִי עַל אוֹיְבֶיהָ עֶשֶׂר מַכּוֹת לְאֵיזוֹ

לכנסת ישראל המקוננת: **כמה ויעודין ויעדתי בכם** — התועדתי עמכם ביניבם, בחבה, במשכנות ומקדשים: **אהל מועד** — אשר במדבר סיני. **וגלגל**, אשר שם הוקם המשכן עם כניסת ישראל לארץ, ארבע עשרה שנה; **ושילה**,ששם נבנה משכן, ועמד על חלו שלש מאות ותשעים ותשע שנים. **ונוב**, עיר הכהנים, שבה עמד המשכן אחרי שתרב משכן שילה. **וגבעון**, ששם היה המשכן בין משכן נוב לבין בנין הבית בירושלים. **ובית עולמים** — שבירושלים. **שנים** — בית ראשון ובית שני (ראה זבחים קיב, קיח:), וכל הקירובים האלה לא הועילו שתעבדוני ברצון ובשמחה.

דבר אחר: ״מה אעידך״, מלשון ״עֲדִי״, (פס״ר שם, ו. עי״ש) תכשיט של קישוט, וכאשר — **רבי אומר**: כך ענה הקב״ה לכנסת ישראל המקוננת, **כמה קישוטין קשטתי אתכם**. וכאשר — **אמר רבי יוחנן**: **ששים רבוא מלאכי השרת ירדו עם הקב״ה** — מן השמים — **בסיני, ועטרה ביד כל אחד ואחד, לעטר כל אחר ואחד** — **מישראל**, משנתרצו לקבל את התורה, ואילו — **רבי אבא בר כהנא, בשם רבי יוחנן, אמר**: **מאה ועשרים רבוא** — מלאכי השרת — **ירדו** — אז, שנים לכל אחד מישראל. **אחד מקשטו** — בעטדה אחת. **ואחד מלבישו עטרה** — נוספת. אחת כנגד מה שאמרו ״נעשה״ ואחת כנגד מה שאמרו ״נשמע״ (שבת פח. עי״ש). ואילו — **רבי הונא דצפורי אמר**: **זוני**, חגור ״כלי זיין״ (לעיל שם), כלי נשק חגור, חגד להם אחד משני המלאכים (עי״ש), **כמה דאת אמר** — כמאמר הכתוב. בשבחי ה׳ מה שעשה לידיו: **״מוסר מלכים פתח, ויאסר אזור במתניהם״**, בעת שפיתח מהם מוסרות עול שעבוד מלכיות, קשר להם חגור גבורה והגנה במתניהם (ועי׳ לעיל שם, עוד). וכל הכיבודים והקישוטים האלה לא הועילו שתעבדוני בדצון ובשמחה.

״מה אדמה לך״, גם זו תשובת ה׳ לכנסת ישראל המקוננת, שכך הוא אומר לה: **לאיזו אומה דמיתי אתכם** — בכבוד וטובה: **לאיזו אומה** — עשיתי כאשר עשיתי לכם אשר — **גאלתי ביד חזקה** — מידי משעבדים קשים — **והבאתי על אויביה עשר מכות! לאיזו אומה**

מסורת המדרש

הבת ירושלים שיראה ע״ע ב״ד פנ״ו — י. תענית טז. כתוס׳ ד״ה הר.

אֲמָה קָרַעְתִּי הַיָּם וְהוֹרַדְתִּי אֶת הַמָּן וְהִגַּזְתִּי אֶת הַשְּׁלָו וְהֶעֱלִיתִי לָהֶם אֶת הַבְּאֵר לְאֵיזוֹ אֻמָּה הִקְפַּדְתִּי עַנְנֵי כָבוֹד וְקֵרַבְתִּי לִפְנֵי הַר סִינַי וְנָתַתִּי לָהֶם תּוֹרָתִי ׳הַבַּת יְרוּשָׁלַם׳ הַבַּת שֶׁיִּרְאָה וּמֵשְׁלֶמֶת לִי.

׳מָה אַשְׁוֶה לָּךְ וַאֲנַחֲמֵךְ׳ רַבִּי יַעֲקֹב דִּכְפַר חָנָן אָמַר לִכְשֶׁאַשְׁוֶה לָּךְ אֲנַחֲמֵךְ לִכְשֶׁיַּגִּיעַ אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁכָּתוּב בּוֹ (ישעיה ב, יא) **׳וְנִשְׂגַּב ה׳ לְבַדּוֹ׳ בָּאוֹתָהּ שָׁעָה אֲנַחֲמֵךְ.**

׳בְּתוּלַת בַּת צִיּוֹן׳ בָּנִים הַמְצֻיָּנִין בְּמִילָה וּבְתִגְלַחַת וּבְצִיצִית.

׳כִּי גָדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֵךְ׳ אָמַר רַבִּי חוֹלְפַאי מִי שֶׁהוּא

קרעתי הים והורדתי את המן — מן השמים, **והגזתי את השלו והעליתי להם את הכאר** — להשקות מצמאון במדבר: **לאיזו אומה הקפתי ענני כבוד** — לשמירה במדבר, **וקרבתי לפני הר סיני, ונתתי להם תורתי** — שעשועי וחמדתי וסגולתי (ב״ר א, א. עי״ש): **״הבת ירושלים״**, כל ההטבות האמורות נעשו לישראל בטרם היו בירושלים, ואמר כן (רז״ו), ועוד הוסיף ואמר ״הבת״ בה״א הידיעה (יפ״ע), לדרוש שגם זו תשובת ה׳ לכנסת ישראל המקוננת: **הבת** — הידועה — **שיראה** — מפני, **ומשלמת לי** — בשלימות עבודה כנרמז בשם ״ירושלים״ — ״יִרְאָה שָׁלֵם״ (כבב״ר נו, ו), איך נהפכה לפוחזה ושכחה כל הטוב.

״מה אשוה לך ואנחמך״, כבר אמר ״מה אדמה לך״ וחזר לומר גם ״מה אשוה לך״, לדרוש, כאשר — **רבי יעקב דכפר חנן אמר**: שכך מבטיח הקב״ה לכנסת ישראל, **לכשאשוה לך** — את אומות העולם האמורות, להיות כולן כמוך, מאמינים כי לבדי. אז — **אנחמך, לכשיגיע אותו היום שכתוב בו**: **״ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא״**, וכל העמים יעבדו את ה׳, כישראל, **באותה שעה אנחמך**, שגם אז תסור קנאת ישראל ללכת בדרכי העמים ותסור שנאת העמים לישראל (ע״י בשם דרשות הר״ן, ויפ״ע וראה בסוה״ס בהערות).

״בתולת בת ציון״, אמר למעלה ״הבת ירושלים״ וכאן אומר ״בת ציון״. לדרוש — ״ציון״ — ״ציון״ סימן והיכר לחשיבות, שחביבה כנסת ישראל בגלותה, בטדם נחמתה, במה שיש כה — **בנים המצויינין** — מסומנים וניכרים כבני ה׳ — **במילה, ובתגלחת** — כדין וכמנהג יהודים, לגלח הראש לבלי השאר בלוריה, כדרך העמים, ולהניח פיאות דאש וזקן ניכרים ונראים, **ובציצית** — בבגדם (וראה לעיל א, נד).

״כי גדול כים שברך, מי ירפא לך״, דימה שברה ורפואתה של כנסת ישראל אל שברו של ים (ראה רז״ו), לדרוש כאשר — **אמר רבי חולפאי**: **״אילו** — **היה** — הכתוב — **אומר ״כי גדול כמת שברך״, לא היה להם לישראל תקומה** — ער תתית המתים, **אלא** — עכשיו — **שאומר** — הכתוב **״כי גדול**

מסורת המדרש
לרפאות שברו של ים
ע״ע שמו״ר פט״ו — כא. דב״ר פ״א — א.

עָתִיד לְרַפּוֹאוֹת שִׁבְרוֹ שֶׁל יָם הוּא יִרְפָּא לָךְ אָמַר רַבִּי אָבִין מִי שֶׁאֲמַרְתֶּם לוֹ שִׁירָה עַל הַיָּם (שמות טו, ב) ׳זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ׳ הוּא יִרְפָּא לָךְ.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר יִרְפָּא לָךְ נְבִיאֶיךָ.

יח. ׳נְבִיאֶיךָ חָזוּ לָךְ שָׁוְא וְתָפֵל׳ רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר נֶאֱמַר בִּנְבִיאֵי שׁוֹמְרוֹן תִּפְלָה שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כג, יג) ׳וּבִנְבִיאֵי שֹׁמְרוֹן רָאִיתִי תִּפְלָה׳ וְנֶאֱמַר בִּנְבִיאֵי יְרוּשָׁלַם תִּפְלָה הֲדָא הוּא דִכְתִיב ׳שָׁוְא וְתָפֵל׳ רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר נֶאֱמַר

כים שברך״, שדימה את שבר כנסת ישראל לשכרו של הים, אמור מעתה: **מה הים מצפה לרפואה** — ממליחות מימיו (ראה שמות טו, כו. ומ״ב ב, כא. שהמתקת מים תקרא להם ״רפואה״) — לעתיד לבוא, **אף ישראל מצפים** — לרפואה משברם, שעתיד הקב״ה לרפאות את מליחות מי הים — **כשיבנה בית המקדש, והמים יוצאים מתחת בית המקדש, כמה שכתוב** (זכריה יד, ח): **״והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם, חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון״, והם נכנסים לים וממתיקים אותו, כמה שכתוב** (יחזקאל מז, ח): **״המים האלה יוצאים... ובאו הימה... ורפאו המים״** (פס״ר שם, יב), הרי כי — **מי שהוא עתיד לרפאות שברו של ים, הוא ירפא לך.**

דבר אחר: **״כי גדול כים שברך, מי ירפא לך״**, תלה שברה ורפואתה של כנסת ישראל בשברו של ים, כאמור, לדרוש כאשר — **אמר רבי אבין**: כך מנחם הקב״ה את כנסת ישראל, **מי שאמרתם לו שירה על הים: ״זה אלי ואנוהו״**, בעת ששבר ובקע לכם את הים לעבור בו כיבשה, ושרתם לו ״מי״, שאמרתם (שם שם, יא): **״מי כמוך באלים ה׳, מי כמוך נאדר בקודש״** (פסדר״כ, שם), ״מי״ — ״ירפא לך״, **״הוא ירפא לך״** (מ״כ).

״מי ירפא לך״, ומיד סמוך לו כתוב: **״נביאיך חזו לך שוא ותפל״**, על נביאי השקר, לדרוש סמיכות, כאשר — **רבי יהושע בן לוי אמר: ירפא לך, נביאיך**, מי ירפא לך מה שקלקלו נביאי השקר שבך? נביאי האמת הם ירפאו, כשתשובי לשמוע בקול נביאי אמת תחת לשמוע לנביאי שקר.

יח. ״נביאיך חזו לך שוא ותפל, ולא גלו על עונך להשיב שבותך, ויחזו לך משאות שוא ומדוחים״, ״שוא״ — שקר, ״ותפל״ — חסר טעם וערך (תרגום ומפרשים שם), ומדרשו של ״תפל״, כאשר — **רבי אלעזר אמר: נאמר בנביאי** — העיר — **שומרון**, עיר ממלכת ״אפרים״ של עשרת השבטים, שהיתה בהם — **״תפלה״, שנאמר** — בתוכחת הנביא: **״ובנביאי שומרון ראיתי תפלה, התנבאו בבעל ויתעו את עמי את ישראל״, ונאמר בנביאי** — העיר — **ירושלים**, עיר ממלכת ״יהודה״, שהיתה גם בהם — **״תפלה״, הדא הוא דכתיב** — זהו שאמר הכתוב כאן, בקינת הנביא על ירושלים: **״נביאיך חזו לך שוא ותפל״**, ״תפל״ — ״תפלה״, לומר לך שכמו ״תפלה״ האמורה בנביא השקר של שומרון היא התעיה העם לעבודה זרה של ״בעל״, כן היחה אותה ״תפלה״ האמורה בנביאי השקר של ירושלים. וכן — **רבי שמואל בר נחמני, אמר: נאמר בנביאי**

מסורת המדרש
יח. דהוו מאסיין עיין להלן פ״ד — ה. ומרוחם כתיב לעיל פ״א — נד.

בִּנְבִיאֵי יְרוּשָׁלַם שַׁעֲרוּרִיָּה שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד) ׳וּבִנְבִיאֵי יְרוּשָׁלַם רָאִיתִי שַׁעֲרוּרָה׳ וְנֶאֱמַר בְּבֵית יִשְׂרָאֵל שַׁעֲרוּרִיָּה דִכְתִיב (שם יח, יג) ׳שַׁעֲרֻרִת עָשְׂתָה מְאֹד בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל׳.

׳וְלֹא גִלּוּ עַל עֲוֹנֵךְ לְהָשִׁיב שְׁבוּתֵךְ׳ דַּהֲווֹ מָאסִיִּין מַחֲתִין לָךְ עַל אַפּוּי.

׳וַיֶּחֱזוּ לָךְ מַשְׂאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִם׳ וּמַדּוּחִם כְּתִיב.

יט. ׳סָפְקוּ עָלַיִךְ כַּפַּיִם׳ רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אָמַר כִּפָּה שֶׁל חֶשְׁבּוֹנוֹת הָיְתָה חוּץ לִירוּשָׁלַם וְכָל מִי שֶׁהָיָה רוֹצֶה לְחַשֵּׁב הָיָה רָץ וּמְחַשֵּׁב שָׁם שֶׁלֹּא יֵצֵא

ירושלים ״שערוריה״, שנאמר — בתוכחת הנביא: **״ובנביאי ירושלים ראיתי שערורה, נאוף והלוך בשקר וחזקו ידי מרעים לבלתי שבו איש מרעתו״, ונאמר** (הושע ו, י): **״בבית ישראל ראיתי שערוריה, שם זנות לאפרים״** וכמו — **דכתיב** — בחזון ירמיה עצמו גם: **״שערורית עשתה מאד בתולת ישראל״**, לומר לך שכמו ״שערוריה״ האמורה בנביאי השקר של ירושלים היא התעית העם לניאוף, כן ״שערוריה״ האמורה בממלכת ״ישראל״, היא התעית נביאי השקר את העם לניאוף.

״ולא גילו על עונך להשיב שבותיך״, לא גילו את האמת שהצרה באה כענוש על עון כדי להשיב בכך את מי שיש להשיבו בתשובה, אלא — **דהוו מאסיין מחתין לך על אפוי** — שהיו מדפאים לך מכוח על פנים, כלומר מלמעלה בצורה שטחיה רפאו כל מכה ולא ירדו לסיבת המכה ולחטא שגרם לה (יפ״ע, וראה במפרשים).

״ויחזו לך משאות שוא ומדוחים״, ופשוטו שהנביאים חזו להם דברי שוא והטעיה, ותיבת ״מדוחים״ זו היא אחת ויחירה בכתבי הקודש והיא כתובה בכתיב חסר **״ומַדּוּחִם״ כתיב**, חסר י׳, וכמו ״מַדּוּחָם״ ודרוש שבא לומר שהם היו סיבת גלותם של ישראל להיות נדחים מארצם לגליות, כי הדיחו הנביאים את ישראל ואביהם שבשמים.

יט. ״ספקו עליך כפים כל עברי דרך, שרקו ויניעו ראשם, על בת ירושלם, הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש לכל הארץ״, בבנינה ושלותה של ירושלים אמרו עליה שהיא ״כלילת יופי״ — מעוטרת ביופי, וגם ״משוש לכל הארץ״ — שאין בה עצב לא ליושביה ולא לבאים אליה מכל הארץ, אלא שמחה בלבד, וכאשר — **רבי יוחנן, בשם רבי שמעון בן יוחאי, אמר: כיפה** — בנויה על גבי עמודים, לסכוך מפני הגשמים והשמש, כמקום מיוחד — **של** — מי שצריך לחשב — **חשבונות**, חשבון נפשו בבקודת מעשיו או מעמד נכסיו — **היתה חוץ לירושלים, וכל מי שהיה רוצה לחשב** — חשבונותיו, לברוק אם טוב לו או רע לו, **היה רץ ומחשב שם** —

אמר: האשה אשר נתת עמדי[38], רצה לומר יצר הרע שיצרת בי, והאשה אמרה: הנחש השיאני[39], וזה סוד נחש והאשה והאיבה[40], ולכן הורחקו השאור והדבש מהקרבן כי לא יתכן שני הפכים בנושא אחד, ועוד כי היה נמצא טובל ושרץ בידו[41], ודי למבין. ועל דרך הקבלה: השאור והדבש דמז למדת הדין כידוע מלשון חמץ, ולפי שהם דברים שיצאו ממזגם * לכך הם מרוחקים מן המזבח, על כן אמר: לא תקטירו ממנו אשה לה׳, כי כיון שהכוונה לשם המיוחד לא תאפה חמץ ולא תקטירו שאור ודבש.

(יג) במלח תמלח, היה מספיק שיאמר: ובכל קרבן מנחתך תתן מלח או תמלח, ואמר ,במלח תמלח׳ לבאר שצריך להיות המלח בינונית[42] לא גסה ביותר שלא תהיה שואבת הדם, ולא דקה יותר מדאי כי תהיה נמחית בלחות הבשר. והנה מליחת הבשר שלנו עכשיו הנה היא כדמיון מליחת בשר הקרבן. ועל דרך הפשט: טעם המלח בקרבנות לפי שלא יהיה דרך כבוד בקרבן השם שיהיה תפל מבלי מלח[43], ולמדה תורה דרך ארץ דמלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא[44], וכדרך: הקריבהו נא לפחתך[45]. ודעת הרב רבינו משה ז״ל[46] בטעם המלח כי מנהג עובדי עכו״ם להרחיק המלח מן הקרבנות ומואסים בו ולא יקריבוהו כלל מפני שהמלח בולע הדם, והרחיקוהו כדי שלא ילך אפילו טפה מן הדם לאבוד, כל כך היו נמשכין אחר מאדים וכחותיו, וכדי להדוס כוונתם תצוה התורה לא תשבית מלח. ועל דרך המדרש יש בו באור לדרך הקבלה: ברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו מים התחתונים ליקרב במלח ונסוך המים בחג[47], וכן אמרז במדרש[48]: מים התחתונים נקראו מים בוכים, ולמה נקראו מים בוכים, כי בשעה שחלק הקב״ה את המים נתן אלו למעלה ואלו למטה התחילו מים התחתונים בוכים, וזהו שכתוב: מבכי נהרות חבש[49]. אמר רבי אבא[50] בבכי נתפרשו המים התחתונים מן העליונים, אמרו: אוי לנו שלא זכינו לעלות למעלה להיות קרובים ליוצרנו. מה עשו העיזו פניהם ובקעו תהומות ובקשו לעלות עד שגער בהן הקב״ה *, שנאמר: הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה[51], גוער בים ויבשהו[52], אמד להם הקב״ה: הואיל ולכבודי עשיתן כל כך אין להן רשות למים העליונים לומר שירה עד שיטלו דשות מכם, שנאמר: מקולות מים רבים אדירים משברי ים[53], ומה הם אומרים: אדיר במרום ה׳[53]. ולא עוד אלא שעתידין אתם ליקרב על גבי המזבח במלח ונסוך המים. ועוד דרשו במקום אחר[54]: העולם כלו

שטופין בע״ן במצרים... צום לפרוש מעבורה זרה והיה לכם למשמרת. 38 בראשית ג, יב. 39 שם יג. 40 עיין שם בדברי רבינו. 41 תענית סז, א: דומה לאדם שתופס שרץ בידו שאפילו מובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה. 42 לא מצאתי מקור לפירוש זה וגם לא מצאתי דין זה מוזכר במליחת הקרבנות. עיין מנחות כא, א, שדורש באופן אחר ענין ס„כמלח תמלח״. ועיין יו״ר סט, ג, שדין זה הוזכר במליחת הבשר. 43 כן פירש הראב״ע (פסוק יג). ועיין רמב״ן. 44 ברבות נח, א. 45 מלאכי א, ח. 46 מורה נבוכים ג, מו, בקיצור. ורבינו מרחיב ומבאר את דברי הרמב״ם ע״ש. 47 לשון רש״י שלפנינו. ועיין בסוף „ובור לאברהם״ לאברהם ברלינר עמ׳ תכו מ״ש במקור רש״י הנ״ל. 48 בראשית רבה ה, ג (ער „מבכי נהרות חבש״) עם שנויי לשון. 49 איוב כח, יא. 50 מדרש עשרת הדברות פרק א (הוצ׳ איונשטין עמ׳ תנ) והחלק הראשון מצאתי גם בסדר רבה דבראשית (בתי מדרשות הוצ׳ ורטהיימר ח״א עמ׳ כה). 51 ישעי׳ מג, טז. 52 נחום א, ד. 53 תהלים צג, ד. 54 לא ידוע לי המקור.

דברים שיצאו ממזגם וכו׳. לשון הרקאנטי (ויקרא כ, ע״ב ד״ה כל המנחה): בעבור שהקרבנות באים לרצון לשם הנכבד להשלים אלינו כל המדות, ע״כ לא יבואו מן הדברים אשר להם היד החזקה כמו השאור הדומז למדת הדין החמוצה והקשה, גם לא יבואו מן הדברים המתוקים לגמרי כמו הדבש, רק מן המזוגים כענין שאמר בבריאת עולם: שיתף מדת רחמים עם הדין ובראו. — ובקיצור בפירוש שה״ש (עמ׳ תקמב): ושלא להקריב שאור שהוא דבר שנשתנה ממהותו ומורה על ענין יצר הרע וכו׳.

(יג) עד שגער בהם הקב״ה. וכבשם תחת רגליו והורידן למקומן... ולפיכך נקראו המים

שלישו מדבר, שלישו ישוב, שלישו ים. עמר ים לפני הקב״ה אמר לפניו: רבש״ע במדבר נתנה תורה, בישוב נבנה בית המקדש, אני מה תהא עלי. א״ל: עתידין ישראל שיקריבו מלח על גבי המזבח. ועל דרך הקבלה: יש במלח שני כחות משתנים זה הפך זה, והם המים והאש, ובכח חמימות האש * המיבשו והמגלידו חוזר מלח, ואם כן יש בעצם המלח כח המים והאש שהם כנגד שתי המדות שבהם קיום העולם והם מדת רחמים ומדת הדין, ומטעם זה אמר: ולא תשבית מלח ברית אלהיך, קרא ברית אלהיך מלח לפי שבו יתקיים ויכרת העולם, וכמו שאמרו[56]: ראה שאינו יכול להתקיים בדין שתף עמו מדת רחמים, וכן המלח מקיים ומכרית, כי הוא מקיים ומעמיד הבשר זמן מרובה ונותן טעם בכל המאכלים, והוא מכרית גם כן כי המקום המלוח לא יעלה בו כל עשב, וכענין שכתוב: ארץ מלחה ולא תשב[57], וכתיב: גפרית ומלח שרפה כל ארצה[58]. ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך. אם לקרבן מנחות שהוא סולת כבר נאמר: וכל קרבן מנחתך במלח תמלח[59], ואם לקרבן בשר הרי נאמר: על כל קרבנך *, ואם כן למה הוצרך לכתוב: ולא תשבית מלח ברית אלהיך. פירש בזה החכם רבי אברהם ז״ל[60] שהוא שבועה, כמי שאומר: אני משביעך בברית אלהיך שהכנסתיך בו שלא תשבית מלח מעל מנחתך, עד כאן. ואמר: על כל קרבנך תקריב מלח, אילו לא הזכיר ,על כל קרבנך׳ הייתי מבין שלא צוה לתת אלא בבכורות הלחם שהם מנחה, וזהו שהזכיר מנחה בכל פעם: קרבן מנחתך, מעל מנחתך, כי המנחה ההיא שהיא סולת קרויה קרבן מנחה, כענין שכתוב: ונפש כי תקריב קרבן מנחה[61], אבל בשאר הקרבנות שאינן מנחה כגון חטאת ואשם ועולה ושלמים לא הייתי מבין שצריך לתת בהן מלח, לכך הוצרך לומר: על כל קרבנך תקריב מלח, כלומר אפילו בשאר הקרבנות של בשר תתן בהם מלח[62].

ג (א) **חלבו** האליה תמימה. [63]חלב בלשון הקדש הוא השומן הנפרד מן הבשר והוא נקלף ממנו, כי השומן המתערב עם הבשר ואינו נפרד ממנו ההוא יקרא שומן, כענין שכתוב: וישמן ישרון[64], שמנת עבית[64], כמו חלב ורשן תשבע נפשי[65], וכן ארז״ל על השומן הזה שהוא נפרד מן הבשר: תותב * קרום ונקלף, וקראוהו בשם הזה על שם שהוא לבוש שהבשר מתלבש בו כשמלה שתדגום ,שמלתו׳ תותביה, והוא קרום והוא נוח להקלף. הא למדת שאין שניהם שוים לא בשמם ולא בטבעם, לא בשמם, שהשומן הנפרד והנקלף מן הבשר נקרא חלב, ושאינו נפרד ומתערב בבשר נקרא שומן, ולא בטבעם כי השומן הנפרד קר ולח ויש לו גסות ועובי, קשה להתבשל באסטומכא, והשומן המחובר בבשר הוא חם ולח[63]. ומעתה יש לשאול: כיון שהשומן הנפרד נקרא חלב בלשון הקודש איך יאמר הכתוב: חלבו האליה תמימה, כי בודאי אין באליה חלב כלל כי כלה שומן מחובר שם ואינו נפרד ממנה. ואם נאמר כי פירוש ,חלבו האלית׳ שומנו, מה נאמר בפסוק: כל חלב וכל דם לא תאכלו, כי בודאי אם השומן נקרא חלב יש

56 ב״ר יד, טו. והלשון קרוב לשל רש״י בראשית א, א, ד״ה ברא אלקים. 57 ירמי׳ יז, ו. 58 דברים כט, כב. 59 בדיש פסוק זה. 60 בראב״ע: הכנסתיך והשבעתיך שלא תקריב תפל. — ורבינו פרחיב הלשון ומבארו. 61 לעיל פסוק א. 62 עיין ספרא ויקרא פרשתא יב פרק יד, ג. [63] מלשון הרמב״ן (פסוק ט — עמ׳ כ) עם שנויי לשון והשמטות. ועיין שם ברמב״ן (עמ׳ כא) שתולק על היישוב לתמיהה שמביא פה בשם רבינו סעדיה גאון. 64 דברים לב, טו. 65 תהלים סה, ו.

הבוכים (סדר רבה דבראשית). ובכח חמימות האש. ברמב״ן (מקור דברי רבינו): ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח. ועיין ביאורים שם. על כל קרבנך. תקריב מלח (סוף פסוק יג שלפנינו).

ג (א) תותב קרום ונקלף: חולין מט, ב.

שער אשר

לפרשת דברים

במגילת מיכה על נכרות בבל שם ישבנו גם בכינו. יל"ד חדא למה דווקא כשישבו אצל סמים בכו על סחורבן. גם מאי אשמעינן קרא בזה שבכו כשבכיתו אצל סמים. גם חיבת גם בכינו אין לו שחר דגם משמע בכ"מ לשון ריבוי ומי לא שני אי סוי כחיב שם ישבנו ובכינו וכו' וכ"ל.

ותחלה כ"ל לבאר מדרש מיכה על פסוק כי גדול כים שברך מי ירפא לך. מי שירפא שבר של יס ירפא גם שברך עכ"ל. וסמדרש סבל אינו מובן כלל דשבר של יס לא ידענא מאי הוא ומאי שייכוי יס לו לשבר של ישראל דתלי' זה בזה. ונראה לבאר ע"פ פשוט.

עפ"מ דאיתא במ"ר פ' בראשית פסוק יסי רקיע בתוך המים. וז"ל כשאמר הקב"ה כן בכו המים שירדו למטה בעולם השפל עד שפייסם הש"ת בזה. שגיזה שיקאו מהם לניסוך המים על המזבח. וכן ע"כ קרבנך תקריב מלא שבע ממים ולפ"ז בודאי בזמן הסחורבן. שנתבטל מהם הפיוס הנ"ל וודאי חזרו המים לבכות כמקדם. וז"ש גדול כים שברך מי שירפא שבר של יס. דהיינו השבר שאירע להם ע"י הסחורבן שנתבטל הפיוס שלהם. ורפואתם יסי' ע"י בנין בהמ"ק שיחזור למהיד במהרה. אז ירפא גם שבר ישראל.

ולפ"ז ממילא מבואר כוונת הכתוב. כי כשהגיעו ישראל בגלותם מירושלים לנהרות בבל ורצו שבכו המים על שבר שלהם הגולד להם בעת ע"י ביטול המקדש הנ"ל אז נחפוררו גם הם לבכות מתוך על שברם שלא יתרפאו עד שיתרפאו גם המים משברם. וז"ש על נהרות בבל שם ישבנו וכשראיתו שבכו המים על שברם גם בכינו אנחנו מתוך כי שבר אחד להם ודו"ק.

מגילה דף כ' ע"א במתני' ע"ב שחל להיות בשבת מאחרין אבל לא מקדימין שירש"י מאחרין וכ"כ ל"ז בחתן. ולא מקדימין מעמא מפרש בגמ' עכ"ל. וי"ל חדא מנ"ל לרש"י דס"ס ל"ז בחתן ואי ס' הוא שאין חילוק א"ל רש"י לפרשו. וגם יל"ד מש"כ רש"י ולא מקדימין מעמא מפרש בגמ' אין סדר לרש"י לכתוב ומעמא מפרש בגמ'. אלא במקום שהמעם אינו מפורש מיד. ולא בכל"ב דמפרש מיד הטעם אחר דברי המתני'.

ונ"ל עפ"מ דגרסי' שם אר"א אר"מ רבי רמז בקרונס של ליפורי ב"ז בחתן וביקש לעקור ע"ב ולא הודו לו חכמים ומסיק בע"ב שחל בשבת ואמר רבי הושע ודחה ידחה. ולא הודו לו חכמים. ופירש"י ולא הודו לו מע"ב וכ' בש' קול יהודא משום דק"ל לרש"י הלא אי חל ע"ב בשבת גם ל"ז בחתן בשבת ואי כבר לא הודו לו ב"ז בחתן ק"ו שלא יודו לו בע"ב דחמיר טפי ואיך ביקש אח"כ לדחות ע"ב מהאי סברא אע"כ דבחתן ב"ז הודו לו רק בע"ב דחמיר לא הודו לו עכ"ד ודבריו המוכיס מאד שכרי רש"י כ' במתני' ולא מאחרין וס"ס ל"ז בחתן ולדבריו הרי הודו לו ב"ז בחתן דנדחה לגמרי. ואו דלדבריו הוי הלכה דכ"ש מודו ב"ז בחתן אם חל בשבת דנדחה לגמרי חה ליתי' דלא נמלא דיעה זו בשום פוסק. עכ"ב כוונתם לרוח אחרת.

מע"ב כוונתם לרוח אחרת.

ודוא דבודאי רש"י ס"ל דגם ב"ז בחתן לא הודו לו מהאי ס' דלים להו כיון שנדחה ידחה. ומה שהקשה הרוח כיון דכבר לא הודו לו ב"ז בחתן דמקודם איך ביקש לעקור ע"ב מהאי סברא. זה אינו קושי' כלל די"ל דרבי בעצמו עודנה לא מלחה על דעתו האי סברא דיומא הושע ונדחה ידחה. עד שהגיע ע"ב אז מלחה על דעתו האי ס' דיומא הושע ונדחה ידחה ולא הודו לו חכמים. וכש"ב מצינו כמה פעמים דהדר אמר רבא וכו' וחזר מסברתו דמקדם. והא דכ' רש"י ולא הודו לו מע"ב כוונתו דלא נימא כיון דגם רבי רמז ב"ז בחתן גם מזה לא הודו לו ולכך פירש"י דלא הודו לו מע"ב אבל להחיר ברחיצה ב"ז בחתן בזה גם חכמים הודו לו. וכן בחתן הסקו כל הפוסקים דרחיצה אינו אסור בכל ג' שעות כ"א בע"ב לחוד. שיוצא מזה דגם רש"י ס"ל דב"ז בחתן שחל בשבת אינו נדחה לגמרי כ"א מאחרין ובזה יבואר דברי רש"י במתני' וגם מה שדקדקנו לעיל.

ודוא דלכאורה קשי' מנ"ל לרש"י לפרש אחא דקתני מאחרין דס"ל ל"ז בחתן דמאחרין דדלמא דווקא ע"ב שחל בשבת הוא דמאחרין. משום דאמרינן סתם מ"ר יוחנן אי סויות סתם קבעתי 'בעשירי וא"כ וודאי עכ"פ כשחל בשבת ונדחה מיומו ראוי לקבוע בעשירי משום דהי' ראוי מתחילה לקבוע בעשירי. בודאי אין ס' לסקדים משא"כ ב"ז בחתן דלים אאי ס' דר' יוחנן אסבר דס"ל לתחי דמקדימין.

אכן נראה דסתמא דגמ' ט"כ לס"ל סבי ולס"ל כלל מעמא דר' יוחנן. דהא קאמר בגמ' מעמא דמאחרין

עלמו"ת תופפות, אלו הנשים שכן קלסו באמנע, בזכותה של מרים שהגילה את משה רבינו, ולכן קורא עלמות על שם הכתוב ותלך העלמ"ה, דמשם חזינן שעסקה מרים הנביאה בהגלת משה רבינו.

*

אז ישיר משה, איתא במדרש רבה (פכ"ג ס"ו) הה"ד (תהלים נט יז) ואני אשיר עוזך וארנן לבוקר חסדך, ואני אשיר עוזך זו שירת הים, וארנן לבוקר חסדך זו בוקרו של מתן תורה. ויש להבין שייכות מתן תורה לשירת הים.

ויבואר על פי מה שכתב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ח ה"א) משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי, שאפשר שיעשה האות בלט וכישוף, ובמה האמינו בו במעמד הר סיני שעינינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים, והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה משה לך אמור להם כך וכך, ומין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת, שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם, מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם.

והנה אנל קריעת יס סוף העיד הכתוב ויירא העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ואמרו במכילתא (פרשת ויהי בשלח פ"ו) שבשכר אמונה שראה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה, וכן הוא אומר (תהלים קו יב) ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו. וזה שדרש המדרש, ואני אשיר עוזך זו שירת הים, שזכו בני ישראל לשיר שירה על שפת הים בזכות האמונה, ואף על פי שבעת ההוא עדיין לא היתה האמונה חזקה וקיימת בלבותיהם, מכל מקום וארנן לבוקר חסדך זו בוקרו של מתן תורה, שעתידין לקבל את התורה, ולא תתחזק האמונה בלבות ישראל בנאמנות העומדת לעולם, ובשכר זה זכו לשיר ולרנן את השירה הזאת.

*

ועזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו, וביאר בתרגום אונקלס, דין אלהי ואבני ליה מקדשא אלהא דאבהתי ואפלח קדמוהי. ויש להבין מה טעם הזכירו בני ישראל ענין בנין בית המקדש אצל שירת הים.

ויבואר על פי מה שפירש הגאון מו"ה לעמיל זצלה"ה (חוט המשולש פ' דברים) מאמר הכתוב (תהלים קלז ו) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרינו את ציון, וקשה למה בכו על החורבן דווקא אצל הים, ועוד דתיבת ג"ם אין לו שחר, אבן איתא במדרש (איכ"ר פ"ב סי"ז) גדול כיס שברך מי ירפא לך, מי שירפא שברו של יס הוא ירפא לך. והוא תמוה. אך ביאור הדבר על פי מה דאיתא במדרש (הובא ברבינו בחיי פ' ויקרא) שמים התחתונים היו בוכים על שנתרחקו משכינת עוזו, ופייסם הש"ית שיקחו מהם ניסוך המים בחג ומלא על הקרבנות. ולפי זה בזמן החורבן שנתבטל מהם הפיוט ודאי חזרו המים לבכות במקדש, אבל הכוונה מי שירפא שברו של יס הוא ירפא לך, כי רפואה אחת להם שיבנה בית המקדש, וזה שאמר הכתוב על נהרות בבל שם ישבנו, וכשראינו שבכו המים על שברם, ג"ם בכינו אנחנו עמהם כי שבר אחד להם, עכ"ד ודפח"ח.

והנה מיום שהבדיל הקב"ה בין מים למים בשעת בריאת העולם, לא זכו המים התחתונים להתקרב אל הש"ית עד שנבנה בית המקדש, אמנם אצל קריעת יס סוף זכו המים התחתונים ונתקדש שם שמים על ידיהם מסוף העולם ועד סופו, ומה גם שהיה שם התגלות

שכינת כבודו ית"ש, ורואה שפחה על כיס מה שלא ראו נביאים, ובודאי נתעורר בעת ההוא אצל המים שמהה והדוה יחירה, ולכן לאחר שעב כיס לאיתנו אמרו ישראל בתוך דברי השירה דברי פיוס ותנחומין אל המים, זה אלי ואנוהו, וכביאור התרגום, דין אלהי ואבני ליה מקדשא, ובעת ההוא יקריבו ניסוך המים ומלא על הקרבנות ויזכו המים לחזור ולהתקרב אל הקב"ה.

*

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, פירש"י עוזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה, ואל תתמה על לשון ויהי, שלא נאמר היה, שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה. ואף אנו נימא ביה מילתא מדוע נאמר ויהי ולא נאמר היה.

ויתבאר על פי מה דמתאמרא משמיה דהרה"ק רבי אורי מסטרעליסק זי"ע (הובא בייטב פנים הוד והדר אות כט) לפרש הכתוב (דברים ז יז) כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני, לא תירא מהם זכור תזכור את אשר עשה ה' אלהיך לפרעה, כי מקובל מפי הצדיקים שבאשר יצערך אדם לאיזה ישועה, אזי יזכור במו פיו מעין אותן הנסים שנעשו לצדיקי הדורות לרבים או ליחיד, וזה שאמר כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני, לא תירא מהם, והטעם כי זכור תזכור וגו', ובאותו זכירה תגרום עשות גם היום כן להכרית הגוים ההם, עכ"ד. (ועיין באגרא דכלה פ' עקב).

ובזה יש לפרש מאמר המגיד בהגדה של פסח, וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו וכו' והקב"ה מצילנו מידם, ונתקשו המפרשים מהו הכוונה והי"א שעמדה, אך לדרכינו י"ל דקאי על מה שאמר וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, כי הדבר הזה אשר דן הקב"ה את הגוי המצרי, היא שעמדה לאבותינו ולנו, להגאל מידי מבקשי רעתם, כי על ידי שמזכירים נסי יציאת מצרים גורמים עשות כן בהיום הזה, להכרית כל הגוים המבקשים לכלותינו.

וזה שאמר הכתוב עזי וזמרת יה, היינו עוזו ונקמתו של אלהינו אשר עשה במצרים, ויה"י לי לישועה (כמו ויהי בחירי"ק דיש אם למסורת), רומז שיהיה להם לישראל לישועה בכל עת, כאשר יזכירו את העוז והנקמה אשר עשה ה' במצרים.

*

ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים, איתא במדרש (הובא בחתם סופר) ותען להם לשון זכר, להן הוי ליה למימר, אלא למלאכי השרת ענתה מרים, שהתרעמו אם זכרים קדמו לנו בשירה למה יקדמו גם הנקבות, על כן ותען להם מרים למלאכי השרת שירו לה'. ורואי להבין מה טעם בקשו המלאכים להקדים ולומר שירה לפני הנקבות, גם ל"ב מה תשובה השיבה מרים להמלאכים מן הפסוק שירו לה'.

ויתבאר בהקדם דברי מרן החתם סופר בדרשותיו (לפסח עמוד רעה) דיש לחקור שתי חקירות, חקירה ראשונה, מה גם נעשה לנשים בקריעת ים סוף, והלא כל עלמם לא נתלבשו אלא לשלם כפעלם שהטביעו זכריהם במים, ככתוב (שמות יח יא) כי בדבר אשר זדו עליהם, ופירש"י במים דמו לאבדם והם נאבדו במים. ואם כן הנקיבות שהיו חשובות בעיניהם וכל הבת תחיון מה להם ולקריעת ים סוף, חקירה שניה, רש"ל פירש כתיב רמה וכתיב ירה, שהוגבהו למעלה ונפלו ונשתברו, וקשה דהלא בהשלכת זכרים ליאור לא הגביהום כדי להשפילם למטה והקב"ה משלם מדה במדה, ול"ל קושיא חדא מתורלת באידך, מטעם השלכת

מסורת המדרש

טו. מלמד שנטל הקב״ה שר שלהם עיין לעיל כא. ה ושם. **עזי הוא ועטרה לראשי** עיין מכילתא בשלח מס׳ דשירתא פ״ג, ב״ר צח. ד.

טו. דָּבָר אַחֵר ׳סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׳ סוּסֵיהֶם וְרוֹכְבֵיהֶם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא ׳סוּס וְרֹכְבוֹ׳ מְלַמֵּד שֶׁנָּטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שַׂר שֶׁלָּהֶם תְּחִלָּה וְהִשְׁלִיכוֹ לְתוֹךְ הַיָּם.

׳עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ׳ עָזִּי הוּא וַעֲטָרָה לְרֹאשִׁי וְהוּא כֹּחִי.

׳וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה׳ יְהִי לִי אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא ׳וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה׳ הָיָה לִי וְיִהְיֶה לִי.

טו. דבר אחר: ״כי גאה גאה, **סוס ורוכבו רמה בים״**, אמר ״סוס ורוכבו״, בלשון יחיד, ״**וכי סוס אחד הוא, ורוכבו אחד הוא** — שהשליך ה׳ לים, **והלא כבר נאמר** — למעלה בפרשה, על פרעה: ״**ויקח שש מאות רכב בחור**״ (מכילתא כאן, עיי״ש), והגם שלפי פשוטן של דברים משתמע מין לשון יחיד כאומר על רבים שהם ממין אחד (עיי״ש), אלא שהכתוב האמור כן אמור כדי להדרש, ודרוש: **״סוסיהם ורוכביהם״ לא נאמר** — כאן, **אלא ״סוס ורוכבו״** — בלשון יחיר, לרמוז אל ״סוס״ אחד ״ורוכב״ אחר, ״**זה השר שלהן**״ (לעיל כא. ה.), השר שבשמים, של המצריים, המקבל עבורם השפעת חיותם וקיומם (ראה לעיל טו, טו.), והרי כתוב זה — **מלמד שנטל הקב״ה שר שלהם תחלה** — והורידו מן השמים (כדלעיל שם) — והשליכו לתוך הים, ״**ואחר כך ירדו כולם אחריו**״ (שם), וטבעו בים (עיין באורך לעיל טו, שם), וזהו: ״כי גאה גאה, סוס ורוכבו רמה בים״, שהקב״ה הראה עוז גאוותו על שר אשר בשמים, שהורר מגאוותו וגרולתו, והושלך לים.

״**עזי וזמרת יה״**, ותתפרש חיבת ״עזי״ — ״עז לי״, או ״עז שלי״ (בתרגו״א ועיין רש״י). שכך ישראל אומרים: הקב״ה — **עזי הוא, ועטרה לראשי**, שכן משמעות תיבת ״עזי״ תדרש בחילוף אות ז׳ באות ד׳, (כמלים עברית שבארמית, כמו וחב — דחבא, זרוע — דרעא, זח — דא, אוזן — אודנא, ועוד. מ״כ), והרי כאילו כתוב כאן ״עדי״ — תכשיט (כדלעיל בסימן יג. עיי״ש), ותכשיט של מלכות, שהדי ״**אין ״עזי״ אלא** — לשון — **״מלכות״, שנאמר** (תהלים כא. א): ״**ה׳ בעזך ישמח מלך״, ונאמר** (ש״א ב, י.): ״**ויתן עז למלכו**״ (מכילתא כאן, וב״ר צט, ו.), והרי ״עזי״ — עטרת מלכות לראשי, כאמור: **והוא בחי, כפשטות** משמעות ״עז״. (ובתרג״א), שכן ״**אין עזי אלא ״תקפי״, שנאמר** (ירמיה טז, יט): ״**ה׳ עֻזִּי ומעוזי ומנוסי ביום צרה״, זנאמר** (תהלים כח, ז.): ״**ה׳ עֻזִּי ומגיני בו בטח לבי זנעזרתי״** (מכילתא שם). שמשראו כל ישראל תקפו וגבורתו של הקב״ה על הים, הכירו וידעו כח תקפו ועוזו, ואשר מלכותו בכל משלה, וזאת אשר ענרו בעטרה לראשם בקבלם עליהם עול מלכותו, כאשר סיימו שירתם באמירת: ״**ה׳ ימלוך לעולם ועד״**, (וכבברכת ״אמת ואמונה״). הכרה ואמונה שלימה שהוא הכוח המושל והפועל על כל הנבראים.

״**ויהי לי לישועה״**, תיבת ״ויהי״ היא תיבה שיסודה בלשון עתיד והפוכה ללשון עבר. שכן ״יהי״ משמעותה בעתיד, ואות ו׳ המנוקדת פתח בראשה הופכתה שתשמע בעבר, כמו ״היה״, ומעתה אם רצה הכתוב לומר על העבר היה צריך לומר ״היה״, ואם על העתיד היה צריך לומר ״יהי״, ועכשיו אשר ״היה״ — בלשון עבר — לא נאמר כאן, וגם — ״**יהי״ לי** — בלשון עתיד — **אין כתיב כאן, אלא ״ויהי לי לישועה״**, עתיד הפוך לעבר, לדרוש תיבה זו במשמעות עבר ועתיד כאחד, וכלומר: ״**היה ויהיה לי״**, כשם שהיה לי ה׳ לישועה עתה כן יהיה לי לישועה בעתיד, והרי שירה זו באה על העבר ועל הישועות הבאות לעתיד לבוא, וכנדרש למעלה (בסי׳ ו; יא; יב).

מסורת המדרש

משה כמה נתחכט ראה להלן פה ה. ו. **החיות הנושאות** תו״כ פ״ב. ספרי בהעלותך קנ. במ״ר סוף פי״ד. פדר״א. סוף פ״ד. תהלים תרפח.

׳זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ׳ אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בּוּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלִים יוֹרְדֵי הַיָּם מֹשֶׁה כַּמָּה נִתְחַכֵּט וְנִתְחַנֵּן לִפְנֵי הַמָּקוֹם עַד שֶׁרָאָה אֶת הַדְּמוּת שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, יח) **׳הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ׳ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** (שם שם, כ) **׳לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנָי׳ וּבַסּוֹף הֶרְאָה לוֹ בְּסִמָּן שֶׁנֶּאֱמַר** (שם שם, כב) **׳וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי׳ הַחַיּוֹת הַנּוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא אֵינָן מַכִּירוֹת אֶת הַדְּמוּת וּבְשָׁעָה שֶׁמַּגִּיעַ זְמַנָּן לוֹמַר שִׁירָה הֵן אוֹמְרִים בְּאֵיזֶה מָקוֹם הוּא אֵין אָנוּ יוֹדְעוֹת אִם כָּאן הוּא אִם בְּמָקוֹם אַחֵר הוּא אֶלָּא בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא** (יחזקאל ג, יב) **׳בָּרוּךְ כְּבוֹד ה׳ מִמְּקוֹמוֹ׳ וְעוֹלֵי הַיָּם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַרְאֶה**

״**זה אלי ואנוהו״**, תיבת ״זה״ משמעה כנאמרת מפי מי שמראה באצבעו על דבר שהוא נראה לו גלוי אל מול עיניו (כדלעיל טו, כח, עיי״ש), וכאשר — **אמר רבי ברכיה: בא וראה כמה גדולים יורדי הים** — בהשגתם בגילוי כבוד ה׳ אליהם, שכן — **משה**, רכן של כל הנביאים, שנאמר בו (דברים לד, י): ״**ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים״**, ששום נכיא לא הגיע ולא יגיע למעלת ומרריגת נבואתו, וכל שכן שלא שום איש הדיוט שכעולם, והוא מכל מקום — **כמה נתחבט** — בהשתטחות — **ונתחנן לפני המקום עד שראה את הדמות**, דמות כבוד ה׳, בהתגלותה היתירה, כפי שהוא בקש לראותה אז, כמו שלא ראה עד אז, כמו — **שנאמר** — שהתחנן ובקש משה מהקב״ה: ״**הראני נא את כבודך״**, ודברי תחנונים הם, שאמר ״נא״, והרי ״**אין ״נא״ אלא לשון בקשה״** (ברכות ט.), ועל אף בקשתו — **אמר לו הקב״ה: ״לא תוכל לראות את פני, כי לא יראני האדם וחי״, ובסוף הראה לו** — הקב״ה מה שביקש לראות, אבל לא בגילוי לעיניו אלא רק — **בסימן**, כמו — **שנאמר** — שם, שאמר לו הקב״ה: ״**והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור ושכותי כפי עליך עד עברי והסירותי את כפי וראית את אחורי, ופני לא יראו״**, הרי שאת פני הדמות מלפנים לא ראה אלא ידע שעתה כאן מקום כבודו במה ששם כפו עליו כשהוא בחריץ שבצור שהוא עמד שם; ועוד, מה שאמר לו הקב״ה למשה: ״**כי לא יראני האדם וחי״**, תיבת ״וחי״ זו באה לומר לו שלא בלבד שאדם אינו רואה אלא אפילו ״וחי״ (עיי במ״ר יד, כב), כלומר, אפילו — **החיות הנושאות את הבסא** — שראה יחזקאל בחזונו, דמות מרכבת כסא כבוד ה׳ נישאת על ארבע חיות, גם הן ״**אינן רואות את הכבוד״** (כמ״ר שם), שעל פני הכסא, בדמותו, ואף — **אינן מכירות את הדמות**, ״**ואינן יודעות מקום כבודו״** (פדר״א סופ״ד), **ובשעה שמגיע זמנן לומר שירה** — לפניו, ואינן יודעות לאיזו רוח יכוונו פניהן בשירתן, **הן אומרים: באיזה מקום הוא** — ״איה מקום כבודו״? **אין אנו יודעות אם כאן הוא אם במקום אחר הוא, אלא בכל מקום שהוא** — יהא ברוך כבודו, וזהו שהנביא אומר שם ששמע שהחיות משוררות ברעש גרול: ״**ברוך כבוד ה׳ ממקומו״**, מכל מקום שהוא ברוך כבודו, שאין אנו יודעות מקום כבודו, הרי ששום נכרא בשמים ובארץ אינו זוכה לגילוי מראה דמות כבוד ה׳ כבקשתו, **ועולי הים** — באמרם שירה, **כל אחד ואחד** — מהם, היה — **מראה באצבעו** — אל פני השכינה, שנגלתה אליהם ללא שום

מסורת המדרש
אבל לעתיד לבוא עיין לעיל ט, יג ובב״ש.

בְּאֶצְבָּעוֹ וְאוֹמֵר ׳זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ׳ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה אֲמַרְתֶּם לְפָנַי פַּעַם אַחַת ׳זֶה אֵלִי׳ אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא אַתֶּם אוֹמְרִים אוֹתוֹ דָּבָר שְׁתֵּי פְּעָמִים שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כה, ט) **׳וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה וְגוֹ׳.**

בקשה והכנה — **ואומר: ״זה אלי ואנוהו״, ״שראו״** — כולם — **את השכינה״** (שם וכדלעיל כב, ג. וכאן, ב), לפניהם והראו ואמרו ״זה״, בהוראה באצבע. וכך — **אמר להם הקב״ה לישראל: בעולם הזה,** כשעריין לא באו ימות המשיח, **אמרתם לפני** — בשירת הים — **פעם אחת ״זה אלי״, אבל לעתיד לבא** — בהגלותי אליכם לפרוע מאויביכם ביחד גילוי ומופת מביציאת מצרים (כדלעיל ט, יג.), ולקרבכם אלי ביחד דביקות וגילוי מביציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה (כדלעיל טו, לא), שכן כל מה שנעשה בעולם הזה מן המופתים והגילוי אינו אלא כדוגמא בלבד ממה שיהיה לעתיד לבוא (ראה בויק״ר כז, ד), אז — **אתם אומרים אותו דבר** — ״זה״, ומראים עלי באצבע (ויק״ר יא, ט. עיי״ש) — **שתי פעמים,** גלוי אחר גילוי, כמו — **שנאמר** — בתזון הנביא על העתיד: **״ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה, קוינו לו וישיעינו, זה ה׳ קיוינו לו, נגילה ונשמחה בישועתו״,** פעם אחת ״אלהינו זה״, ופעם נוספת ״זה ה׳״, גילוי אלהותו ושוב גילוי כבודו, ובשניהם נאמר ״זה״, כמראה באצבע על דבר שהוא גלוי לעין הרואה.

13

פָּרָשָׁה כד

מסורת המדרש
א. ר״ש היה כותב ה״א למטן דאה מס׳ סופרים ט, ו. ירושלמי מגילה פ״א ה״ט. קרע לכם את הים לי״ב קרעים מכילתא בשלח מס׳ ב׳ פ״ד. אס״ד ז, יא. תנחומא כאן י. והיתה ידו אחת לעיל כב, ב. העלה אתכם מן הים ובו׳ ראה תנחומא ותנ״י מסעי א.

א. (טו, כב) **׳וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל׳ הָדָא הוּא דִכְתִיב** (דברים לב, ו) **׳הַלְה׳ תִּגְמְלוּ זֹאת׳ רַבִּי שֵׁשָׁא בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי אַבָּא הָיָה כוֹתֵב הֵ״א לְמַטָּן וְלָמֶ״ד לְמַעְלָן כְּלוֹמַר הוֹי הַלְה׳ תִּגְמְלוּ זֹאת אַחַר כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לָכֶם שֶׁקָּרַע לָכֶם אֶת הַיָּם לִשְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים וְשִׁקַּע אֶת הַמִּצְרִיִּים בַּיָּם וְהָיְתָה יָדוֹ אַחַת מְשַׁקַּעְתָּן וְיָדוֹ אַחַת מַצֶּלֶת אֶתְכֶם שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות טו, ו) **׳יְמִינְךָ ה׳ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ ה׳ וְגוֹ׳׳ הֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הַיָּם וְנָתַן לָכֶם כַּסְפָּם וּזְהָבָם וְכָל מַה שֶׁהָיָה עַל סוּסֵיהֶם שֶׁהָיוּ**

א. ״ויסע משה את ישראל מים סוף״, ככל מסעיהם של ישראל נאמר ״ויסעו בני ישראל״, שמשמעו שנסעו מרצונם הטוב, ורק כאן כתוב ״ויסע משה את ישראל״, שמשמעו שהיה עליו להסיעם בכוח ושלא ברצונם ללכת אחריו, וכלומר שאחרי כל הנסים שעשה להם ה׳ בים סוף עריין לא הלכו משם והלאה מרצון אחרי משה אלא שהסיעם אחריו בכוח, ולא שבו עדיין מסרבנותם וטרחנותם (כדלעיל ז, ג. עיי״ש), **הדא הוא דכתיב** — זהו שכתוב בתוכחת משה לישראל לפני מותו, בסוף ארבעים שנה שהיה עם ישראל במדבר: **״הלה׳ תגמלו זאת, עם נבל ולא חכם, הלא הוא אביך קנך, הוא עשך ויכוננך״,** וידרש פסוק זה כאן עד שידרש לדרשת הפסוק שבפרשתנו. ודרוש תחלה תיבת ״ה׳״ ראשונה זו של ״הלה׳״ שהיא בקריאתה כאות מן התיבה כולה ובכתיבתה היא אות רבתי וכתיבה נפרדת בפני עצמה ולא בלבד שהיא נכתבת בפני עצמה בהפסק תיבה מן תיבת ״לה״ שלאחריה אלא עוד זאת כאשר — **רבי ששא בנו של רבי אבא היה כותב** — בספר תורה תיבה זו — **״ה״ למטן** — מן שאר האותיות שבשורה, עד שיהא גגה של ״ה״ בגובה רגלה של ״ל״ שלאחריה (כבירושי מגילה א, ט. ובמסורה גדולה כאן), **ו״ל״** — עם השם שאחו — **למעלן** — עם שאר האותיות שבשורה, כדי להדגיש את האות ״ה״ זו שהיא תיבה נפרדת בפני עצמה, ומפני שהיא בקריאתה מתחברת לתיבה אחת ״הלה׳״, לכן תדרש ״ה״ זו גם כתיבה לעצמה ובמשמעות ״הוי״ וגם כאות בתיבה שלאחריה, **כלומר, ״הוי, הלה׳ תגמלו זאת״?!** שכך צועק משה ואומר לישראל: **אחר כל הנסים שעשה לכם** — הקב״ה, **שקרע לכם את הים לשנים עשר קרעים, ״ונחלק לשנים עשר שבילים״** (תנחו׳ כאן, י), ״כמספר השבטים״ (פיה״מ לרמב״ם אבות ה, ד. עיי״ש), שביל לכל שבט לעבור בו, **ושקע את המצריים בים, והיתה ידו אחת** — של הקב״ה — **משקעתן, וידו אחת מצלת אתכם,** כנדרש במשל למעלה (כב, ב. עיי״ש), וכמו — **שנאמר** — בשירת הים: **״ימינך ה׳ נאדרי בכח, ימינך ה׳ תרעץ אויב״** = תחבדך ידך האחת שבה הצלתנו, והאחת שבה שבדת את אויבנו, ואמרו על שתיהן ״ימינך״, שבימינו עשה ה׳ שניהן כאחת, כדרכו וכגבורתו. **ועוד — העלה אתכם מן הים ונתן לכם כספם וזהבם** — של המצריים, כל מה שהיה על גופותיהם,

הַלּוּט עַל־כָּל־הָעַמִּים וְהַמַּסֵּכָה הַנְּסוּכָה
עַל־כָּל־הַגּוֹיִם: ח בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה
אֲדֹנָי יֱהוִה דִּמְעָה מֵעַל כָּל־פָּנִים וְחֶרְפַּת
עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ כִּי יְהוָה
דִּבֵּר: פ ט וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ
זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְהוָה קִוִּינוּ לוֹ
נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ: י כִּי־תָנוּחַ יַד־

מַלְכוּתָא: ח יִתְבַּלַּע מוֹתָא לְעָלְמִין וְיִמְחֵי יְיָ אֱלָהִים דִּמְעָתָא מֵעַל כָּל אַפָּיָא וַחֲסוּדֵי עַמֵּיהּ יַעְדֵּי מֵעַל כָּל אַרְעָא אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזִיר כֵּן: ט וְיֵימַר בְּעִדָּנָא הַהִיא הָא אֱלָהָנָא דֵּין דִּי סְבַרְנָא לֵיהּ וְיִפְרְקִינָנָא דֵּין יְיָ דַּהֲוֵינָא מְסַבְּרִין לְמֵימְרֵיהּ נְבוֹעַ וְנֶחֱדֵי בְּפוּרְקָנֵיהּ:

רש"י

הכסוי: הלוט על כל העמים. המכסה את כל העמים. הלוט, כמו וילון פניו (מ"א יט יג), הנה היא לוטה כשמלה (ש"א כא י): והמסכה. לשון נסיכות וערבה:

(ח) בלע המות. יכסנו ויעלימנו עולמית מישראל: (ט) ואמר. עמו מיום ההוא, הנה וגו': קוינו לו ויושיענו. היינו מקויים לו שיושיענו: (י) כי תנוח

מצודת דוד

והמסכה. המסך המכסה על כל הגוים, וכפל הדבר במלות שונות: (ח) בלע. אז ישחית ויבטל המיתה לעולם: ומחה וגו'. רוצה לומר ישבית דמעת הבכי: וחרפת עמו יסיר. לא ימצא עוד מי יחרף את ישראל, כי לא יהיו עוד גולים כין האומות: מעל כל הארץ. כי כולם ישובו איש לא נעדר, ולא ימצא גולה מהם בכל הארץ, ולא יחרפו למי: כי ה' דבר. ובידו לאמת דברו: (ט) ואמר. אז יאמר ישראל, הנה זהו אלהינו אשר קוינו לו והוא יושיענו: זה ה' וגו'. כפל הדבר במלות שונות: נגילה. עתה נגילה ונשמחה בהישועה הבאה ממנו: (י) כי תנוח יד ה'. להכות בעמים אשר צבאו על

מצודת ציון

והמסכה. גם הוא ענין מכסה. כמו הקשות אשר יסך בהן (שמות לו טו): ח) בלע. ענין השחתה: ומחה. ענין מחיקה וקנוח. כמו אכלה ומחתה פיה (משלי ל ב): י) תנוח. מלשון

רד"ק

שהוא בחול"ם. או הוא תואר, והפסוק כפול במלות שונות, כי ענין הלוט הלוט כענין המסבה הנסובה. ופירוש הפסוק, ההסתר והכסוי שנסתרו בו הגוים עד היום ההוא, שהיו כולם בשלוה ובשררה, ישחית האל אותו הכסוי ויהיו מגולים ומוכנים לרעה הבאה עליהם, ולא יהיה להם מכסה ומחסה ממנה. ופירוש "פני" כי עד היום ההוא היו מבוסים כאילו לא היו פניהם נראים, כענין שכת בעדו (איוב א י), אשר דרכו נסתרה (שם ב כג). ואדוני אבי ז"ל פירש הלוט הלוט, רמז לאומה שמכסים את פניהם: (ח) בלע המות. ישחית ויבטל המות, רוצה לומר מיתה מקרית, לא מיתה טבעית. רוצה לומר ההריגה שהיו הורגים אותם הגוים בגלות, אז חבטל אותה המיתה, והדמעה שהיתה על כל פנים, רוצה לומר על כל פני עם ישראל, שהיו בוכים בגלות חמיד מהרעות שהיו עושים להם הגוים, אז ימחה האל אותה הדמעה מעל פניהם, כי לא תהיה להם צרה עוד: וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ. שהיו מפוזרים בכל הארץ, והיה להם חרפה בכל מקום, האל יסיר אותה חרפה: כי ה' דיבר. באמת יהיה זה, כי ה' דיבר, ומה שהוא מדבר יקיים על כל פנים: (ט) ואמר. עמו שוכר, יאמר ביום ההוא כשיראו התשועה הגדולה, הנה אלהינו זה קוינו לו בגלות שיושיענו, הנה הוא שיושיענו. וכפל הענין ואמר זה ה' קוינו לו, עתה שיושיענו נגילה ונשמחה בישועתו: (י) כי

מדרשי חז"ל

מסה אלא א"כ גם יושב בישיבה של מעלה. ועוד שהבריות מרננין אחריו ואומרים: איש פלוני כשר וחסיד ונאה להיות חכם. (ילקו"ש).

ח) בלע המות לנצח וגו'. עולא רמי, כתיב בלע המות לנצח, וכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות. לא קשיא כאן בישראל כאן בעכו"ם. (פסחים סח.).

אמר רבי יוחנן: אין מיתה לעתיד לבא אלא בעוברי אלילים לבד, רבי יהושע בן לוי אמר: לא כישראל ולא בעוברי אלילים שנא' מעל כל פנים. ומאי עביר ליה רבי חנינא מעל כל פנים, מעל כל פנים של ישראל. (ילקו"ש).

ט) ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה וגו'. אמר רבי אלעזר: עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב

בְּמֹאָב: יא וַיִּפְרֹס מְחַת
גְּבוּרָתֵיהּ בֵּינֵיהוֹן כְּמָא
דִּמְפָרֵס שַׂיְטָא לְמִשְׁטַּ
וְיִמְאִיךְ יְקָרֵיהּ עִם אַשְׁוַת
חֵילוֹהִי: יב וּבְרֵךְ תְּקוֹף
בְּרֵכֵי עַמְמַיָּא יְמַגֵּר יְרִמֵי
יְמֵי לְאַרְעָא עַד עַפְרָא:

יְהוָה בָּהָר הַזֶּה וְנָדוּשׁ מוֹאָב תַּחְתָּיו
כְּהִדּוּשׁ מַתְבֵּן בְּמֵי קרי: בְּמוֹ מַדְמֵנָה:
יא וּפֵרַשׂ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ כַּאֲשֶׁר יִפְרֹשׂ הַשּׂחֶה
לִשְׂחוֹת וְהִשְׁפִּיל גַּאֲוָתוֹ עִם אָרְבוֹת יָדָיו:
יב וּמִבְצַר מִשְׂגַּב חוֹמֹתֶיךָ הַשַּׁח הִשְׁפִּיל

רש"י

יד ה'. גבורתו של מקום: ונדוש. יהא נידוש: תחתיו. במקומו. וכדוש כמו ונרך הגלגל (קהלת יב ו): מתבן. תבן: מדמנה. טיט, וכן נדומן על פני האדמה (ירמיה ח ב): (יא) ופרש ידיו. יסגר ידיו וזרועותיו בספוק כפיס ונכי: השוחה. השטו במים: לשחות. לשוט, וכן מי שמו (ישעיה מז ב):

מצודת ציון

הנחה: ונדוש. מלשון דישה וכתישה: תחתיו. במקומו: מתבן. מלשון תבן: במו. בתוך. כמו כי תלך במו אש (לקמן מג ב): מדמנה. ענינו אשפה. כמו כדומן על פני השדה (ירמיה ט כא): יא) ופרש. ענין שטיחה: השוחה לשחות. ענין השטה במים. כמו מי שחו (ישעיה מז ב): ארבות. מלשון מארב: ידיו. ענין מקום. כמו יד אבשלום (מ"ב יח יח): יב) ומבצר משגב. פתרון אחר להם מענין חזק. וכפל המלה כשמות נרדפים, וכן אדמת עפר (דניאל יב ג) והדומים: השח. ענין השפלה. כמו ושח רום אנשים (נעה ג ט). וכפל המלה כשמות נרדפים ואמר השפיל וכדרך המקרא:

מצודת דוד

ירושלים: ונדוש מואב תחתיו. מואב יהיה נדוש וכתוש במקומו, על שעזרו את הבאים למלחמה על ירושלים: כהדוש מתבן. כמו שנדוש התבן בתוך האשפה, כי הדרך להשליך תבן במקום האשפה להיות נדוש ברגלי אדם ובהמה, להיות זבל לזבל בהם את השדות: (יא) ופרש ידיו בקרבו. האל יפרש ידיו בקרב מואב להכותו: כאשר וגו'. כי השט במים יפרש ידיו בכל כחו: והשפיל. הוא ישפיל גאות מואב עם המקומות שהיה לו לארוב בהם, והם המגדלים הגבוהים, רוצה לומר לא יועילו לו המגדלים:

(יב) חומותיך. אל מול מואב יאמר:

רד"ק

תנוח יד ה'. להכות בגוים: ונדוש מואב. אף על פי שהאומות נתבלבלו, ולא ניכר היום איזהו עמון ואיזהו מואב ואיזה אדום, וכן שאר האומות, וכן באותן הימים גם כן לא יהיו ניכרים העמים, וכן כתוב בנבואת דניאל (יא מא) ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני עמון, פירוש מיד מלך הצפון, אבל אם ימלטו מיד מלך הצפון לא ימלטו מיד האל במלחמת גוג ומגוג. והענין, כי אף על פי שאינם ניכרים והם מעורבים זה עם זה, אפשר שיהיו בהם משפחות ידועות. או אפשר שקורא אדום האומה השוכנת בארץ אדום, וקורא מואב לשוכנת בארץ מואב וכן לכולם. וזכר הנה מואב, כי היה לעזר לגוים הבאים מארץ צפון לירושלם עם גוג ומגוג, ולפי שמואב הם שכנים לארץ ישראל וקרובים להם, יבינו להם לבאים דרכים ויהיו עמהם, לפיכך זכר מואב בפרט. ואמר ונדוש מואב תחתיו, ופירושו במקומו, וכן תרגם יונתן באתריהון, ויהיה נדוש כמו שהוא נדוש החכן באשפה: מתבן. כמו תבן: מדמנה. הוא האשפה, כי הזבל שבאשפה יקרא דומן, היו דומן לארמה (תהלים פג יא), כדומן על פני השדה (ירמיה ט כא). ואדוני אבי ז"ל פירש מדמנה שם עיר מערי מואב, כמ"ש בנבואת מואב גם מרומן תדמי (ירמיה מח ב). ופירוש הפסוק כן, ונדוש מואב במקומו שהיא מדמנה, כהדוש מתבן, כמו שדשין התבן: (יא) ופרש. האל יפרש ידיו בקרב מואב, כאשר יפרוש השוחה לשחות, כי הארם השט במים יפרש ידיו בכל כוחו. והאל ישפיל גאות מואב: עם ארבות ידיו. והם אצילי הירים, כי השוחה ישפיל כל דבר שיזדמן לו במים בשחותו תחת אצילי ידיו כפשטו אותם, כן האל ישפיל כל גאות מואב. ובמקום אחר זכר גם כן מואב בגאות, כמו שאמר (לעיל טז ו) שמענו גאון מואב גא(ה) מאד וגו': (יב) ומבצר משגב. סמוך על סמוך, וכן מספר מפקד העם (ש"ב כד ט) והדומים להם:

الجلد الحادي عشر

[illegible]

[illegible]

[illegible]

דכתיב בהו שבחן של ישראל[1]. וזה ארבע פרשיות (א) "וה' האמירך וכו' ולתתך עליון" (ב) "ומי גוי גדול" (ג) "אשריך ישראל" (ד) "ישראל אשר בך אתפאר". וזה "עזי" — אין עוז אלא תפילין, דכתיב (ישעיה סב, ח) "נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו", "וזמרת י־ה" זה תפילין דמארי עלמא דמשבח אותן, וזה "ישראל אשר בך אתפאר", ואין "פאר" אלא תפילין שנאמר (יחזקאל כד, יז) "פארך חבוש עליך" (ברכות יא, א). ויעויין פרק קמא דברכות דף ו, א סדר אחר[2], וזה ברור.

ונראה דאימתי זכו ישראל לתפילין — כשיצאו ממצרים והאמינו בה', וזה (ירמיה ב, ב) "אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר", אז (שיר השירים ח, ו) "שמתיך (צ"ל שימני) כחותם (על לבך כחותם על זרועך"[3]). והנה ידוע דברי הרמב"ם (יסודי התורה פרק ח א־ג)

המאמין באותות ומופתים יש בלבו רופי, שקל הביטול אם יבא אחר ויעמיד חמה או מופת אחר. אבל אמונת ישראל בתורה, משום שהם עצמם ראו הנבואה וכבוד ה' ומשה, והמה כולם עדים על אמיתתה — יעורן דברי נועם[4]. והנה בים זכו לנבואה עד כי היו מטיילין באצבע ואמרו (שמות טו, ב) "זה א־לי ואנוהו וכו'"[5]. וכל כך לא היה החומר חוצץ עד כי גם (כתובות ז, ב) 'עוברין שבמעי אמן אמרו שירה' — שלא חצצה החומר ונעשה החקיקה האלקית בהם. וזה מכוון מאמרם 'נעשה כרסם (של אמן) כאספקלריא המאירה'[6]. אמנם על הבנים המתעברים והדורות הבאים לא פעלה הנבואה עד מתן תורה, שאז נאמר (דברים כט, יד) "אשר ישנו פה ואשר איננו פה" — שעל כל הדורות פעלה החקיקה האלקית, ולכך נאמר (שמות יט, ט) "וגם בך יאמינו לעולם", חיינו הדורות הבאים אחריהם. והנה ידוע דידיעת

(טו, ב) 1. במקביל לתפילין של ישראל שיש בהן שבחו של מקום. 2. אמר רב אבין בר רב אדא אמר רב יצחק: מנין שהקב"ה מניח תפילין? שנאמר (ישעיה סב, ח) "נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו", בימינו — זו תורה, שנאמר (דברים לג, ב) "מימינו אש דת למו", "ובזרוע עוזו" — אלו תפילין שנאמר (תהלים כט, יא) "ה' עוז לעמו יתן". ומנין שהתפילין עוזים לישראל? דכתיב (דברים כח, י) "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ותניא, רבי אלעזר הגדול אומר, אלו תפילין שבראש. אמר רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין, הני תפילין דמאריי עלמא מה כתיב בהו? אמר ליה, (דברי הימים א, יז, כא) "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל?! אין, דכתיב (דברים כו, יח) "את ה' האמרת היום... וה' האמירך היום". אמר להם הקב"ה לישראל, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר (דברים ו, ד) "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". אמר ליה רב אחא כריה דרבא לרב אשי, תינח בחד ביתא בשאר בתי מאי? אמר לו, "כי מי גוי גדול... ומי גוי גדול", "אשריך ישראל", "או הנסה אלקים... זלתתך עליון". 3. מדרש רבה שם: ברכיה אומר, שימני כחותם (על לבך) — זו קריאת שמע, שנאמר "והיו הדברים האלה על לבבך", "כחותם על זרועך" — אלו תפילין (שמניחים על הזרוע). 4. הלכה א: משה רבינו — לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבו רופי, שאפשר שעשה האות בלט וכשוף... ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני, שעינינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר (ועיין בהרחבה בהקדמת רבינו לחמוש שמות). 5. כל כך היתה הקירבה בין בני ישראל ובין ה' עד שכאילו יכלו לזהות ("זה") ולהצביע עליו. 6. סוטה ל, ב היה ר' מאיר אומר, מנין שאפילו עוברים שבמעי אמן אמרו שירה, שנאמר (תהלים סח, כז) "במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל". והא לא חזו! אמר רבי תנחום: כרס נעשה להם כאספקלריא המאירה וראו. כעין מאמר זה של חז"ל מצאנו גם במדרש שוחר טוב ח, ב אודות דרגת בני ישראל בזמן מתן תורה.

הבורא לעצמו איננה סותרת הבחירה, רק ידיעת הנבראים, ואם כן קודם הים עדיין היה בידיעת הבורא שישראל יבחרו ויזכו לנבואה ויאמינו בלא רופי באמיתת ה' ובהשגחתו, אבל לא היה ביכולת להתגלות לנבראים. והנה מה שיוכל להתגלות לנבראים אמרו רז"ל (ברכות ז, א) שמשה זכה לזה שראה קשר של תפילין, וזה היה אחרי שכבר בחרו ישראל בטוב וירדו לים וזכו לנבואה והיו מטיילין באצבע; ואמרו "זה (א־לי" וכו'), והיו מעידים על נבואת משה כעדים, שגם המה היו נביאים, 'וראתה שפחה על הים (מה שלא ראה יחזקאל' — מכילתא). ולכן במצרים, כל זמן שהאמונה היתה על אותות ומופתים והיה הביטול קל, אם כי כבר היה תפילין דמארי עלמא[7], שידיעתו אשר בלתי מושגת היה שישראל יזכו לכך, אבל לא היתה יכולה להתגלות לנבראים[8]. ולכך בפרשיות הראשונות שנאמרו קודם מתן תורה וקריעת ים סוף (שמות פרשת בא) לא נאמר "וקשרתם" — שעדיין לא היה הקשר נגלה לנבראים ולא היה ביכולת להתגלות ודו"ק היטב[9].

במדרש (שמות רבה כג, טו): אמר להם הקב"ה לישראל בעולם הזה אמרתם לפני פעם אחת "זה א־לי", אבל לעתיד לבא אתם אומרים אותו דבר שתי פעמים, שנאמר (ישעיה כה, ט) "ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו

ויושיענו (זה ה' קוינו וכו'[10]). הכוונה, כמו דאיתא בפסחים סוף פרק ג (נ, א) "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט), אטו האידנא לאו אחד הוא?! אמר רבי אחא בר חנינא: לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה על בשורות טובות אומר 'ברוך הטוב והמטיב' ועל בשורות רעות אומר 'ברוך דיין האמת'. לעולם הבא כולו "הטוב והמטיב"[11]. כן בעולם הזה "זה א־לי", שנאמר (תהלים נב, ג) "חסד א־ל כל היום", — רוקא על הטובה[12]. אבל לעתיד לבא, "הנה אלקינו" — זה מידת הדין — "זה ה' קוינו לו וכו'" — זה מידת הרחמים, שעל שניהם מודים ומשבחים.

ובגמרא שם: "ושמו אחד", א"ר נחמן בר יצחק, לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה נכתב ביו"ד ה' ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא (כולו אחד, נקרא ביו"ד ה"א ונכתב ביו"ד ה"א). ובזה יבואר מה שיסדו קדמונינו (תפילת ראש השנה) "וכל הרשעה כולה כעשן תכלה וכו' ותמלוך אתה ה' לבדך", כי שם הו"י נקרא בזוהר הקדוש (חלק ג דף טז, ב) חרבא דמלכשא בנורתקא, הנרתק הוא שם אל"ף דל"ת[13]. ולכן "ה' בהיכל קדשו" שאינו נהגה באותיותיו דק ב"אלף דל"ת כמנין "היכל"[14]. ובעת שמלובש יש בופר ויש רשע ויש עול, אבל לעתיד יהיה נקרא בשם יו"ד ה"א וכמאמרם ז"ל. וזה שאמר

ועיין בהמשך דברי רבינו על ההבדל בין יום סוף ובין מתן תורה בענין לשעה ולדורות. 7. הקשר בין הקב"ה אל בני ישראל. 8. כאשר ידיעת הנבראים מחייבת, והורסת, איפוא, את הבחירה התופשית — וזה כל הארם! 9. ובזה באר רבינו מדוע עיקר המצוה של תפילין ('קשירה') אינה מוזכרת בשתי הפרשיות הראשונות של תפילין בתורה, בחומש שמות פרשת בא, כי אם במשנה תורה בפרשיות של "שמע". 10. דיוק המדרש על יסוד המלה "זה" הכתובה פעם אחת בבשלח ופעמיים בישעיה. 11. כי אז יבינו כי כל מאי דעביד רחמנא לטבא עביד. 12. בעור משמעות "אלקים" הוא דין, משמעות "א־ל" הוא חסד, ו"ה"" הוא רחמים. ובעולם הזה יש רק "זה" אחד — על הטובה. כי אין אנו מסוגלים להצביע ("זה") על החסד ("א־ל") שבפורענות. 13. כלומר, השם האמיתי של ה' מכוסה ונסתר כתוך הנרתיק, הוא השם שאנו מבטאים אותו בלשון אדנות. 14. מנין 65. דהיינו ה' — שמו האמיתי — הוא בתוך המכסה של שם הארנות המצויין על ידי המלה "היכל" בעלת אותה גימטריה.

פלישתים מקום מחיה ומזון היה אתם, לא היה לנו ראיה לבטחון מאבותינו. והיינו "ויסב וגו' דרך המדבר", עי"ז יש לנו לנגד עינינו בטחון אבותינו וישועת ד', מכאן אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ויהי' בטחונו בד' כי הוא ישלח עזרתו ממעל כנ"ל, וק"ל.

וירא ישראל את היד הגדולה וגו'.

נ"ל כי הי' תמוה להם לישראל אם מאת ד' היתה זאת להוציאם ממצרים למה צריך כ"כ מכות, דהלא הוא כל יכול ותכף ומיד בלא שום שיהוי יכול להוציאם, אך האמת הוא שכל המכות האותות ומופתים במצרים לא באו אלא כדי לחזק את האמונה בלב בני ישראל, אך לא באו להכרה והבנה זו עד קריעת ים סוף שהגיעו למדריגה זו של אמונה בה' ובמשה עבדו, וזהו "וירא" — הבין "ישראל את היד הגדולה", המכות האותות והמופתים "אשר עשה ה' במצרים".

במדרש (ילק"ש ח"ב רמז תתע"ג), "הים ראה וינוס", — ראה ארונו של יוסף. וז"ל עפמ"ש אה"פ (לעיל ג' ז'), ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים וגו', ע"ד הפסוק (לעיל י"ב מ'), ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים וגו', כי במקום אחר לא הי' נחשב ד' מאות שנה, ורק משום שהיו בארץ מצרים שכאב לבם ביותר שמשלמים להם רעה תחת טובה היה צערם כפול, והיינו "אשר ישבו בארץ מצרים" ומשום כך נחשב "שלשים שנה וארבע מאות שנה", וזהו "ראה ראיתי" — כפליים, "את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו כי ידעתי את מכאוביו" — אשר כואב להם בלב גם על שמשלמים להם רעה תחת טובה. והנה אמרו במדרש (שם רמז רמ"א), ששר של מצרים קטרג שעדיין לא נשלם זמן הגזירה של "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", וממילא לא מגיע להם העונש של "וגם את הגוי אשר יעבורו דן אנכי", ומשום כך לא רצה הים להקרע ולהטביע את המצרים כיון שעדיין לא הגיע זמן עונשם. וזהו כוונת המדרש, מה ראה הים לבסוף להבקע ולהטביע את המצרים, לזה אמר ראה ארונו של יוסף שהיטיב טובה רבה למצרים והם שלמו לישראל רעה תחת טובה ועי"ז נשלם זמן השיעבוד, וכהנ"ל.

אז ישיר. במדרש (ילק"ש ח"א רמז רמ"א), מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר "אז ישיר משה", "שר" לא נאמר אלא "ישיר". עוד אמרו (שם רמז רמ"ד), "ויהי לי לישועה" היה לי ויהיה לי לעתיד לבוא. וז"ל עפמ"ש אה"פ (דברים טז ג'), כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, וחז"ל דרשו (ברכות י"ב ע"ב), "ימי חייך" העוה"ז "כל ימי חייך" להביא לימות המשיח. ויש לדקדק כיון שלעתיד לבוא יעשה ה' ניסים גדולים לאין שיעור מאלו של מצרים, א"כ למה עלינו לספר מניסי מצרים שהם יותר קטנים בהרבה

מהניסים דימות המשיח. וז"ל, כי ביציאת מצר"ם לא הי' להם לישראל זכות, וכמו ששאל משה רבינו "וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" — מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוציאם ממצרים (רש"י לעיל ג' י"א בשם המדרש), אבל לעתיד לבוא יהי' להם זכות התשובה, ולכן הגם שלעתיד לבוא יהיו ניסים יותר גדולים ונוראים ממצרים מ"מ מצוה עלינו לספר מיציאת מצרים משום שהחסד הי' גדול יותר, וקרא קאמר (ירמיה כ"ג ז—ח), ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם וגו', שבני אדם ידברו ויספרו רק מהניסים הגדולים ביותר שיהיו אז, אבל התורה צוותה באמת עלינו לספר אז גם מיציאת מצרים כי הי' אז החסר היותר גדול. והיינו "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים", וזה משום שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה ולא יכלו להתמהמה כלל כדי שלא יכנסו ח"ו לשער הנ', ומשום כך "למען תזכור את יום צאתך ממצרים כל ימי חייך" — להביא לימות המשיח, והבן.

והנה ער אחרי קריעת ים סוף עדיין לא הגיעו בני ישראל לידי מדריגה זו של "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", ומזה שפטו כי אם הושיעם השי"ת עד עכשיו כ"ש וק"ו שיושיעם אחרי שהגיעו למדריגת האמונה השלמה, ולכן אמרו "ויהי לי לישועה" היה לי בעבר — וכ"ש — ויהיה לי לעתיד לבוא, וזהו "אז ישיר משה ובני ישראל" — "שר" לא נאמר אלא "ישיר" — לעתיד לבוא, כי יכולים להיות סמוכים ובטוחים שיעשה להם השי"ת ניסים ונפלאות לעתיד לבוא, והבן.

זה אלי ואנוהו. במדרש (שמ"ר כ"ג ט"ו), א"ל הקב"ה לישראל בעוה"ז אמרתם לפני פעם אחת "זה אלי" אבל לע"ל אתם אומרים אותו דבר ב' פעמים שנאמר "ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו וישועינו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו", וצ"ב מאי רצה המדרש בזה, ולמה באמת במצרים לא אמרו רק פעם אחת ולעתיד יאמרו שני פעמים.

ונ"ל כי בעת צאתם ממצרים לא יכלו לומר "הנה אלקינו זה קוינו לו", כי לא הגיעו לבטחון ואמונה שלמה עד שראו בעינים שהושיעם ה', כדכתיב "ויושע ה' וכו' ויירא ישראל" וכו' ואח"כ "ויאמינו בה'" לכן לא אמרו רק "זה אלי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו" שהורו לו על שהפליא להושיע להם בזכות אבות, אבל לעתיד שתהי' הגאולה על ידי תשובה ונבטח בה' ובכל יום נחכה לו שיבוא הגואל ויגאל אותנו, אז נאמר "הנה אלקינו זה קוינו לו וישועינו זה ה' קוינו לו" שבשכר הקיווי ובטחון "נגילה ונשמחה בישועתו", ודברי המדרש מבוארים לפנינו באר היטיב.

עוי"ל, הנה כאשר היו ישראל במצרים כתיב (לעיל ב' כ"ג), ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, דהיינו שכ"א הרגיש צערו ועניו ויצעק, אבל לא הצטער ולא הרגיש בצערו של חברו, כי היו

דחוקים זה מזה בלב, ומשום כך אפילו בקי"ס כאשר ראו ישועת ד' והאמינו בה' ובמשה עבדו, עדיין לא באו לידי מדה זו לאהוב את חבירו כגופו, ולכן כאשר שבחו והודו לו' כי טוב, נתן כל אחד תודה לה' על שהושיע אותו ואמר "ויהי לי לישועה" ולא אמר "ויהי לנו לישועה" וכן אמרו "זה אלי" וכו' ולא "זה אלקינו". והנה לעתיד יהיו כל ישראל באגודה וכלב אחד, ואמרו (עדיות ח' ז'), אין אלי' בא אלא לעשות שלום ביניהם שנאמר "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", ולא יהי' אז כמו במצדים שכ"א קיווה רק שיושיע אותו ה', אלא כל אחד יקווה שיושיע ד' לכולם, וכ"א יודה על התשועה הגדולה אשר ד' יעשה לכל עמו, והיינו "ואמר ביום ההוא" שכל אחד יאמר ביום ההוא "הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו" שקוינו לו שיושיע לכולנו, "זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו" שכל אחד ישמח בישועתו של חבירו. והן הן דברי המדרש, בעוה"ז אמרתם לפני פעם אחת "זה אלי", היינו שכל אחד הודה לה' רק בשביל עצמו ואמר בלשון יחיד "זה אלי", אבל לעתיד לבוא אתם אומרים אותו דבר ב' פעמים שנאמר "ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו וכו'" היינו שיתנו הודאה לה' בכפלים ויאמרו "הנה אלקינו זה" לשון רבים, והיינו "ב' פעמים" בשביל ישועת עצמו ובשביל ישועת הכלל.

ראו כי ה' נתן לכם השבת. במדרש (שמו"ר פכ"ה ט"ו), לא היה צ"ל אלא "דעו", מהו "ראו", אלא כך א"ל הקב"ה אם יבואו עכו"ם ויאמרו לכם למה אתם עושים את יום השבת ביום הזה, אמרו להם ראו שאין המן יורד בשבת, ומהו "נתן לכם", לכם ניתנה ולא לעכו"ם, מכאן אמרו אם יבואו מבני נח וישמרו את השבת לא דיים שאין מקבלים שכר אלא שחייבים מיתה וכו', וכן הוא אומר "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם", משל למלך יושב ומטרונה יושבת כנגדו, העובר ביניהן חייב מיתה. ונראה לבאר בכוונת המדרש, בהיות כי עיקר שביתת השבת הוא לעשות את השבת שיהיה ניכר שהוא שבת קודש לה' ע"י עסקו במלאכת נפשו, ולא שיהיה השבת רק בשב ואל תעשה, אשר ינוח וינפש מעבודתו, כמו שורו וחמורו, ולא יוסיף תת כח לנשמתו, כי זה אינו עיקר השבת, כי אם כן מה גבר בגוכרין, מה יתרון לאיש הישראלי משאר העמים, ומה יום מיומיים הלא גם בשאר הימים כי תכלה מלאכתו ינפש, ואל מעונתו ירבוץ לנוח מעבודתו. ועלינו לדעת להבין ולהשכיל, כי עיקר השבת הוא שנעשה אותו לשמו הגדול, ולקבל עלינו עול קרושת מלכותו ית"ש, והוא האות בינינו ובין אבינו שבשמים ית"ש, שנגוח בו כעין מנוחת השי"ת, כמ"ש הכתוב על זה "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש", ואיזה יגיעה היה להשי"ת אשר אמר והיה העולם, אכן העיקר הוא מנוחת הנפש ורעיון הלב לידע עיקר התכלית, לכך אמר הכתוב "ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי

(18)

מכל מלאכתו אשר עשה", כי ע"י יום השביעי כלתה מלאכתו, כי השבת הוא יסוד ועמוד גדול אשר הבריאה נשענת עליו, וכמ"ש רש"י ז"ל במתק לשונו בשם המדרש, מה היה העולם חסר מנוחה, באת שבת באת מנוחה. כי לא היה העולם שלם בלי המנוחה האמיתית והוא שניתן לנו ביום השבת, וזה הוא לאות רק בין ישראל לאביהם שבשמים, ולא יתערב זר בשמחתינו.

וזהו שאמר הכתוב "ראו כי ה' נתן לכם השבת", ואמר המדרש במתק לשונו מהו "ראו" וכו', כי לא די במה שתדעו שהוא שבת ע"י שביתתכם ממלאכה, ותשמרו השבת בידיעה בלבד בלא ראיה בחוש הראות, כי על השביתה ממלאכה שהוא שלילה, אינו שייך לשון ראיה, כי השלילה אינו נתפס בראיה, כי אם "ראו כי ה' נתן לכם את השבת", ר"ל, שגם עין רואה תראה שמירת השבת, בעשייה הרוחנית האמיתית, והוא העסק בעבודתו ית"ש, והראיה כי המן לא ירד בשבת, וזה להורות נתן שיום השבת יהא מוקדש כולו להתעלות הנפש, ואמר עוד ומהו "נתן לכם" וכו', אם יבואו מבני נח וישמרו את השבת וכו' חייבים מיתה, כי יום השבת אשר אות הוא לנו על דביקתינו בו ית"ש, אל יתערב זר בתוכינו, לשמור את השבת בעודו בגיותו, כי בזה מורה כי כמונו כמוהו שומרים השבת רק ב"ידיעה" בלא "ראיה", והוא חייב מיתה באמת. והמשל, למלך שיושב ומטרונא יושבת כנגדו, העובר ביניהן חייב מיתה, כי בזה הוא מורה על פירודם והפסק אחדותם, לכן באשר "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם", לכן זר ששבת חייב מיתה, וכאמור, והבן.

ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים. במדרש (שמו"ר פכ"ו ד'), למה בחר משה ביהושע, אמר לו זקנך אמר "את האלקים אני ירא", ובזה כתיב "ולא ירא אלקים", יבוא ב"ב של מי שאמר "את האלקים אני ירא", ויפרע ממי שנאמר עליו "ולא ירא אלקים". והוא תמוה, אטו בכל השבטים לא מצא משה שיראו את אלקים רק ביוסף שאמר "את האלקים אני ירא". וג"ל דהנה יקשה על האדם לפעמים לעצור ברוחו שלא לנקום באויביו, ואחז"ל (ברכות ל"ג ע"א), גדולה נקימה, והיא נחת רוח לאדם, אלא שהתורה הזהירה אותנו "לא תקום ולא תטור", וביותר קשה עלינו דבר זה בעת קיום המצוה של מחיית עמלק שציוה ד' עלינו לנקום כו, ולא מפני שהרע לנו רק מפני שהרים יד ופגע בכבוד ד', ויקשה מאוד שלא יהי' לנו פני' אחרת בעת שאנו משימים ידינו בו ויהי' רק לשם ד', לזה צריך יראה יתירה וכמעט א"א בלי זכות המסייע, והנה מדה טובה זו מצינו ביוסף שהריעו לו אחיו כ"כ והי' בידו להנקם בהם, והם בעצמם פחדו אולי ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את הרעה וכו', והוא הי' לו כח המעצור ושילם להם טובה תחת רעה, וכשנתן אותם למשמר כתיב (בראשית מ"ב י"ח), ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו את האלקים אני ירא, ואיתא במדרשים שגם המעט

ગોકુળ પાણીમાં ગળાડૂબ, ૧૧૦ ગામોનો સંપર્ક તૂટ્યો

אל

הם אינם מוכנים לקבל מלגות מהמדינה. הם אינם מוכנים לקבל מלגות מהמדינה. הם אינם מוכנים לקבל מלגות מהמדינה.

תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: יג נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ
גְּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעֻזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ:
יד שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי
פְלֶשֶׁת: טו אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי

בְּלַעְתִּנוּן אַרְעָא: יג דַּבַּרְתָּ
בְּטַבּוּתָךְ עַמָּא דְנָן דְּפָרַקְתָּ
סוֹבַרְתָּךְ בְּתֻקְפָּךְ לְדֵירָא
דְקֻדְשָׁךְ: יד שְׁמָעוּ עַמְמַיָּא וְזָעוּ
דַּחֲלָא אַחֲרַתְנוּן דַּהֲוָוּ יָתְבִין
בְּפִלֶשֶׁת: טו בְּכֵן אִתְבְּהִילוּ
רַבְרְבֵי אֱדוֹם תַּקִּיפֵי מוֹאָב

לקט בהיר

נא) אחר שפלנון היס ורחו ישראל אותם מתיס, וזה אמי ספיר למה לא פירש רש״י כאן שבא העתיד במקום עבר, לפי שפירוש הכתוב הוא עז״ה, נעים ימיך ליס לפלנון כדי שתבלעמו הארץ לעתיד, וכבר אמר זאת אצל יבמיומו ואין צריך לכפול (מ״ל): נב) והענין הוא כן, שהמנהל נושא עולם וסובל טרחס, ואינו מדקדק לפרש פירוש המלה כדרכו ז״ל: נג) פי׳ בא עתיד במקום הווה, כשמעו רגזו, וגם עתה ממרגזין, וגם להבא ירגזו (רא״ם): נד) פי׳ לזה ילאו מן הכלל שמעו עמיס, כי להס אחז חיל ורעדה יותר משאר עמיס מפחד הנקמה על בני אפריס שמנו את הקץ וטעו, ופי׳ רש״י בגמ׳ שתשבו ד׳ מאות שנה מצרים בין הבתרים והיה להס למנות משנולד יצחק שהיה ל׳ שנה אחרי כן: נה) פי׳ יותר משאר עמיס, ולמה פרטס לבדס, בשלמא יושבי כנען לו יהיה שלא ידעו בבירור שעליהס הס באיס מזלייהו חזו, ולא כן הוא אצל אדום ומואב שהרי באמת לא עליהס הולכיס (ג״א): נו) פי׳ קנאה ושנאה שהיו להס על

רש״י

אדס, מעטה ידו מעטו וכן נופלים ומשתברין (מכילי׳): **תבלעמו ארץ.** מכאן שזכו לקבורה[נא], בשכר שאמרו (עי׳ ס״ז) כי הנדיק (שם): (יג) **נהלת.** לשון מנהל (פ״ט), ואונקלוס תרגם לשון נושא וסובל[נב], ולא דקדק לפרש אחר לשון הבבריתא*: (יד) **ידגזון.** מתרגזין[נג] (מכילי׳): **ישבי פלשת.** מפני שהרגו את בני אפריס[נד] שמכרו את הקץ וילאו בחזקה (מכילי׳ - פנהל׳ ג״ב); כמפורש בדברי הימים (הה״א ז׳ כ״ב), והרגום אנשי גת: (טו) **אלופי אדום אילי מואב.** והלא לא היה להם לירא כלום[נה] שהרי לא עליהם הולכים, אלא מפני אינוותם[נו] שהיו מתאוננים

שינוי נוסחאות • העברי - עברי.

אור החיים

בעדם וכו׳ פירוש בני אדם חיים כמות אלו ופרע לו בדומין לאלו[קלח] ושאר חיותם מהם שהוא עיקר חשקו לא בגוף, ולזה אחר שפלנום וילאה נפשם על שפת הים וזרקתם האדמה ליס לא רצה לקבלם כי אינו מעבעו והארץ היא המכסה על בניה אשר לוקחו ממנה והכריחה ה׳ לקבלם כי לה נוגע הדבר. ולא תקשה לדרכינו זה ממה שאמרו שם בפסחים כי כשפרע ה׳ ליס פתחו דגים שביס ואמרו ואמת ה׳ לעולם ע״כ, אם כן להם נוגע הדבר[קלט]), ואולי כי בעת אשר יחפון היס בקבלתם בחוקו שהוא בזמן שהם חייס כיו הדגים נהנים מהם בינו ובינו קודם שימותו ואז ישליכם היס ואין

אור בהיר

קלח) שלשון הגמרא אחד ומתנה „שבהן״, פי׳ חייס להם. קלט) פי׳ לדגים, ומזה נראה בולט שיטת רש״י ורשב״ם, לא כדרכינו. קמ) ואלו ואלו דברי אלקים חייס. קמא) וכל אדון שנותן כאילו נתן ונטל. קמב) פירוש אין זה קושיא. קמג) לא על אדון אחר.

מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כָּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן:
טז תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל
זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאֶבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה
עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ: יז תְּבִיאֵמוֹ

אֲחַרְתְּנוּן רְתִיתָא אִתְבְּרוּ כָּל
דַּהֲווֹ יָתְבִין בְּכְנָעַן: טז תִּפֵּיל
עֲלֵיהוֹן אֵימְתָא וְדַחֲלְתָא בִּסְגִי
תֻקְפָּךְ יִשְׁתִּקוּן כְּאַבְנָא עַד
דְּיַעְבַּר עַמָּךְ יְיָ יָת אַרְנוֹנָא עַד
דְּיַעְבַּר עַמָּא דְנָן דִּי פְרַקְתָּא יָת
יַרְדְּנָא: יז תָּעֵלְנוּן וְתַשְׁרִינוּן

רש״י

ומלטעריס על כבודס של ישראל (מכילי׳): **נמגו.** נמסו[נז] (שם), כמו (תה׳ ס״ה י״ל) ברביבים תמוגגנה, אמרו, עליו הס באים, לכלותיו ולירס את ארצנו (שם): (טז) **תפול עליהם אימתה.** על הרחוקים* (שם): **ופחד.** על הקרובים[נח] (שם), כענין שנאמר (יהושע ב׳ י״א) כי שמענו את אשר הוביש ה׳ וגו׳: **עד יעבר. עד יעבר.** כתרגומו[נט]: **קנית.** חבבת משאר אומות כחפץ הקנוי בדמיס יקריס[ס] שחביב על האדס: (יז) **תביאמו.** נתנבא משה שלא יכנס* לארץ[סא], לכך לא נאמר תביאנו (מכילי׳ - ב״ב קי״ט):

שינוי נוסחאות • הקרובים ומחד על הרחוקים. • יכנסו.

לקט בהיר

ישראל יותר משאר עמיס, שהגם שבטבע כל האומות לשנוא את ישראל, אלו ביותר, שגם הס תשבו עצמם למיותסיס מאומה משפחה המיותסת ולהס יאתה הגדולה והכבוד, והכבוד מעיד על זה באומרו ויבטוס עשו את יעקב, וכן בלוט ויהי ריב וכו׳ ויפרדו איש מעל אחיו, וזה אמי שפיר שלא אמר הכתוב יושבי אדום ומואב, כמו שאמר בפלשתיס וכנעניס, אלא אלופי ואילי שרק גדוליהס ותשוביהס היו בקנאה עצומה זו לא ההמון (ג״א), והיתה קנאה זו גדולה עד כדי כך שהכתוב קראו בהלה ורעדה, וכנראה היה לרש״י גירסא במכילתא כמו שאיתא בילקוט, לא כמו שהיא במכילתא שלפנינו (נח״י): נז) פי׳ נמס לגמרי והיו כלא היו, וזו גחמא להרלות גודל הפחד והבהלה שהיה להס יותר משאר עמיס (נח״י): נח) וז״ל רש״י סוף פרשת עקב: פחדכס ומורלאכס, והלא פחד הוא מורא אלא פחדכס על הקרובים ומורלאכס על הרחוקים, פחד לשון בעיתה פתאום, מורא, לשון דאגה מימיס רבים עכ״ל, (ונעלם מזכרון בעל ש״ת רש״י זז), ומביא ראיה מרחב הזוה שגם הרחוקים ירלו ורעדו, שהלא בשעת קריעת יס סוף ירלו הגם שהיו לא רחוקים (נח״י), אבל אינו ראיה שעל הקרובים שייך לומר פחד, כי שם לא נאמר פחד אלא וכי נפלה אימתכס עלינו, ואפשר שראייתו על דיבור הקודס: נט) חד לעברת נחל ארנון וחד לירדן, ונפ׳ תקח על הפסוק ואח הגחלים ארנון פירש״י כשם שמפשרים בנסי יס סוף כך יש לספר בנסי נחל ארנון שלף כאן נעשו נסיס גדולים עכ״ל: ס) שאל״כ הלא כל העולם קנוי לו (רא״ם), ובפ׳ לך בפסוק קומה שמיס וארץ פירש רש״י על ידי עשייתן קנאן, כי לפי הענין שם אין לפרש קנאן בדמיס יקריס, כי שמיס וארץ הוא כל העולס, וכאן לא יתכן לפרש קנאן ע״י שנבראס, כי לא רק את ישראל ברא (ג״א): סא) פי׳ משה אמר על עצמו שלא יכנס, שהוא אמר קודס השירה והס עונין

אור החיים

הנכנסים לארץ[קמד] אלא על זמן ביאת גואלנו, ולזה אמר אז נבהלו אלופי אדום, וכן הוא אומר (במדבר כ״ד י״ח) והיה אדום ירשה, וגם אז יחול זמן לזכות במואב ועמון, ולזה אמר אילי מואב יאחזמו רעד[קמה], ועשה שלא הזכיר עמון, כי גם הוא מאב פירוש עם בתו בא[קמו]), ואז גם כן נזכה בכל הנשאר מהכנעני, והוא אומרו נמוגו כל יושבי כנען[קמז]), ואמר יושבי[קמח]), לומר שיטהרו בהם אפילו שאר העמיס, ועשה אומרו לשון עבר[קמט] כי דבר ה׳ כאילו נתקיים והיה:

טז. תפול וגו׳ עד וגו׳. פסוק זה ושלאחריו ידבר כל אחד על ג׳ הכנסות לארץ אחת בימי משה ואחת בימי המשיח, ולזה אמר העמיים כפולים[קנ]:

אור בהיר

קמד) שלא עליו היו באים, ומה לו לבהול, וכן עמון ומואב. קמה) כי תיבת מאב לבדו, פירושו מאב ובתו. כלומר, הבת ילדתו מאביה, ואם כן נכלל גם כן עמון בתוכו. קמו) כי תיבת מאב לבדו, פירושו מאב כל כנעניים שאפילו אינו כנעני אלא יושב בכנען לו הוא. קמז) ולא אמר נמוגו יושבי כנען. קמח) ולא אמר נמוגו נבהלו, ולא אמר יבהלו. קמט) נמוגו. קנ) אימתה - ופחד, ידמו - כאבן,

וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ
פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יח
יח יְהוָה | יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יט כִּי בָא

בְּטוּרָא דְאַחְסַנְתָּךְ אֲתַר מְתַקַּן
לְבֵית שְׁכִנְתָּךְ אַתְקַנְתָּא יְיָ
מַקְדְּשָׁא יְיָ אַתְקִנוּהִי יְדָיךְ: יח יְיָ
מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי
עָלְמַיָּא: יט אֲרֵי עָלּוֹ סוּסָוֹת

לקט בהיר

אחריו, ואמר מביאמו שפירושו אתה הקב"ה מביא אותם, ולא אמר מביאנו שפירושו אתה הקב"ה מביא אותנו, ואתה"כ כשיסרגל עט אחריו היו אומרים ג"כ כזה הלשון ושלנו עצמם מלבוא, וכן הוא במכילתא וכגמ' שלא „יכנסו", ורש"י חד מייייהו נקט, וכין משה וכין ישראל נבאו ולא ידעו מה נבאו, שעדיין לא נגזרה לא גזירת מרגלים ולא גזירת מי מריבה, וזה ע"פ פשטות, אבל אם נאמר שידע משה טעם אומרו מביאמו, ונפרט לפי מה שדרשו חז"ל בפ' (ד' י"ג) שלא נא ביד תשלח, ביד יהושע שעתיד להביאם לארץ, כבר מרגנו שהוא בחינת ברזא השנה יבחבון ויבוא לוס כפור יתחמון, ועד שלא היתה גמר החתימה ביקש וחשב לבטל הגזירה, ולזה אמר ליחרו טוטעים „אנחנו" (במד' י' כ"ט) ופירש"י שתף משה עצמו עמהם שעדיין לא נגזרה גזירה עליו וכשבור שהוא נכנס (מ"ל): סב) פשוטו של מקרא מיבא מכון כמו מוכן (וכמו שתרגמו אונקלוס אתר מתקן) פי' הר זה שאתה מביא אותנו הוא מקום מוכן משבת ימי בראשית להיות שבתך, דהיינו בית המקדש נבנה שם, שם נעקד יצחק, שם התפללו אבותיו, אבל מאחר שלא אמר מקום לשבתך (גם הי"ל שבתך בלא למ"ד - ד"ד), לזה דרשו חז"ל מכון מלשון מכוון, ולפי הדרוש צריך רש"י להוסיף תיבת „אשר" לתיבת פעלת, כדי שיהיה פירושו פעלת את ביהמ"ק שלמעלה, לא הר נחלתך פעלת, שהרי עדיין לא פעל אותו אלא בימי שלמה (ג"א): סג) כן משפט זק"ף גדול להפריד את התיבה בין מלפניו ובין מלאחריו, ואח"כ מפרש רש"י ביאור, ואמר, המקדש אשר כוננו ידיך ה', תיקן בזה ג' דברים, א) הוסיף אות ה"א על מקדש, לומר שאין זה דבר חדש אלא אותו מקדש המדובר שקראו למעלה „שבת", ב) הוסיף תיבת „אשר", כי אין כוונת הכתוב לספר כי ה' כוננו ולא אחריס, אלא מראה מקום הוא, והכי פירושא תביאמו לאותו הר אשר הוא מכוח לעומת מקדש אשר אתה כוננת, וחזר הכתוב הדבר ב' פעמים במלות שונות, שבתך - מקדש, פעלת - כוננו ידיך, ג) תיקן שבתן את תיבת ה' לבסוף כדי להפרידו מתיבת מקדש, שלא תטעה לומר מקדש של ה', וכי יש מקדש אחר שאינו של ה' תו"ש (רא"ם): סד) ההכרח לדרשה זו, מפני ב' קושיות שיש כאן, מדע למה כפל פעלת, כוננו ידיך, ועוד תיבת ידיך מיותר, כמו שאמר פעלת הי"ל כוננת, לזה אמר שכוננו ידיך מקושר למטה, שביה"מ השלישי שיבנה ב"ב כשה' ימלוך לעולם ועד יבנה בשתי ידיים. אבל פשוטו קילוס הוא שאנו מקלסים ואומרים מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא (אונק'), או לשון תפלה הוא יהי רצון שתגלה וירלאה מלכותו בכל דור ודור לעולם לעיני כל חי (רמב"ן): סה) כאומשים שלפנינו הוא"ו בקמ"ץ ועד, ולזה יש ממפרשים שאמרו שתיבת „היא" שבשי"ר אחרת על התיבה ולא על הוא"ו, שכאן הע"ן בסגול (פת"ח קטן) ובירמי' הע"ן בציר"י (קמ"ץ קטן), אבל אין דעתי נוחה בזה

אור החיים

יח. ה' ימלוך וגו'. טעם שלא אמרו ה' מלך[קנא], פירוש לפי שלא נעשה המשפט אלא באומה אחת, אמרו הס עלמס הטעם כי בא וגו'[קנב] והוא אומרו כי בא סוס פרעה וגו' כי לא יוקח

אור בהיר

עד יעבור - עד יעבור, עמך - עם זו קנים, תביאמו - ותטעמו, בהר נחלתך מקדש ה'. קנא) לשון הוה. קנב) וזה מחורץ נחיצת טעם של כי, וגם כל הכתוב למה הוא בא.

סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם
וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם: פ
כ וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן
אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאן כָּל־הַנָּשִׁים
אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת: כא וַתַּעַן
לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה

פַּרְעֹה בְּרִתְבּוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי בְּיַמָּא
וַאֲתִיב יְיָ עֲלֵיהוֹן יָת מֵי יַמָּא וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל הַלִּיכוּ בְּיַבֵּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא:
כ וּנְסִיבַת מִרְיָם נְבִיאָתָא אֲחָתֵהּ
דְּאַהֲרֹן יָת תֻּפָּא בִּידֵהּ וּנְפָקוּ כָּל
נְשָׁיָא בַּתְרָהָא בְּתֻפִּין וּבְחֵנָגִין:
כא וּמְעַנְיָא לְהוֹן מִרְיָם שַׁבְּחוּ
וְאוֹדוּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגָּאֵי עַל

רש"י

בא סוס פרעה. כאשר בא[סו]: (כ) ותקח מרים הנביאה. היכן נתנבאה, כשהיתה אחות אהרן[סז] קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאיתא בסוטה (י"ג.), דבר אחר אחות אהרן, לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו (מכילתא): את התף. כלי של מיני זמר: בתפים ובמחלת. מובטחות היו לדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים, והוליאו תפים ממצרים (שם): (כא) ותען להם מרים. משה אמר שירה לאנשים, הוא אומר והם עונין אחריו, ומרים אמרה שירה לנשים[סח] מפני כמה טעמים, אלא ברור הוא שבאומם שלפני רש"י היתה נקודה ועד (ג"א - מהרש"ל - ד"ד), ונכפל באר רחוצות העיד שבאומם דפוס בחו"ל נקוד ועד, וכן הוא במסורה קטנה בשם רש"י ואבן עזרא ז"ל, גם בעל דעת ישכר העיד כן מדפוס אמשטרדא"ם שנת תקכ"ד, ולפי"ז יהיה הפי' שבמה שלפנינו נקודה הוא"ו בפת"ח אינה ואו"ו המוסיף ואינה ואו"ו השימוש אלא מיבה זו היא בת שלש אותיות ופירושה „לעולם", ואמר ב' פעמים לעולם ועד לחזק ולהדגיש כאילו אמר לעולמי עולמים, משא"כ בירמי' נקוד הוא"ו בקמ"ץ ועד לפי שהוא ואו"ו המוסיף, ושורש התיבה „עד" ופירושו אנכי היודע את הדבר וגם עד אנכי: סו) זה לשון רש"י בגיטין ל'. ד"ה כי משמע: כי בא סוס פרעה וגו' מפני שבא סוס פרעה וגו' לפיכך ותקח מרים וגו' וגו' עכ"ל: סז) פי' ולזה יתפה אחר אהרן ולא אחר אביה או משה, והכוונה בזה, שאל תאמר שעתה נתנבאה כשאמרה שירה, שהרי כל ישראל וכל הנשים נתנבאו עתה (ב"ב), אבל קשה להעמיק זאת בכוונת הכתוב שאחר תיבת כשהיתה ולכל הפחות הי"ל לשון עבר שָׁנְבְּאָה, וללשון הב' נמי קשה למה דוקא כאן אמר זאת, גם היה לו לסמוך אל מרים ולא אל תיבת הנביאה עז"ה מרים אחות אהרן הנביאה, לזה הביא שיהם (מ"ל): סח) שאין לומר שלא אמרה מרים אלא פסוק זה בלבד ולזה להן שירו לה' שמשורדו כל אחת שירת עצמה, שא"כ הי"ל ותאמר להן מרים מה זה ומען, ומה היתה השאלה, אלא ודאי היא פועל יוצא שעשתה להן שתענה אחריה פסוק בפסוק כל השירה כמו משה לאנשים, והכתוב קיצר (בא"י), גם יצא לנו מזה שמתמת עצמה נתעוררה לומר שירה וכיוונה ברוח הקודש ובנבואה לומר טוסס שאמר משה, שאל"כ רק שמעה ממשה, א"כ לא היא היתה הטוענה (חת"י):

אור החיים

מזה הכחשת כל האלוהות אשר אומות העולם אותם יעבדו ולזה אין מלכותו ויכרת לעולם, מה שאין כן לעתיד לבא כי יעשה ה' משפט בכל הגויים אז יהיה ה' למלך על כל הארץ, והוא אומרו ה' ימלוך. או ירלה טעם אומרו ימלוך ולא מלך כי בא סוס פרעה וגו' פירוש כולם היו בטביעה בסוס אחד והכוונה בזה כי לא נמלטו מהם עד אחד בשם שיטבע אדם אחד יטבעו כולם, וכן אמת אם היה מגיד לעולם הפלגת ועולם הנס להכיר העולם גדולת הגבורה פאר גלחון והוד יסוד אמונתינו אשר כל שומעיו יתלהבו ויאמרו הבו יקר כי הוא זה אדוננו מלכנו ומעתה יהיה ה' למלך אלא שלא הלכו ביבשה וגמלנו זולת בני ישראל, והוא אומרו ובני ישראל הלכו וגו' ולהם לא ישמעו האומות כי

ראש הישיבה לשעבר: יום אחד

ראש הישיבה לשעבר: לא הייתי מוכן לקבל

[illegible]

ראש הישיבה לשעבר: לא הייתי מוכן לקבל

[illegible]

הלכות אבל

הלכות אבל

הלכות אבל

הלכות אבל

שלבו יכי' משכן לכ' ע"י שאש תמיד תוקד בו אכבת ודביקות כ', ואז אמוכו אספר שבחו לבאי עולם, ויכי' פעולתו עובה גם לגבי אחרים.

נחית בחסדך עם זו גאלת. בבעב"ע מייתי מסורה, נחית כלאן עמך (תהלים ע"ז כ"א), עיי"ש. ולדעתי יש לפרש דהנה בטעם מגדים (ד"ה נחית) פירש לכך קרא על פי מה דאיתא בברכות (ה' ע"א) פשפש ולא מצא יתלה ביסורין של אהבה, עוד שם כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורים, וביאר הענין דיהוא דלדיקים הם מרכבה לשכינה, אמנם לזה צריך שלא יהא בו אפילו פגם כל דהו, וע"כ אם פגם כל דהו צריך על כרחך לדכאו ולזככו כדי שיוכל להיות משכן ומרכב להשכינה הקדושה, וזהו נחית "בחסדך" ולא בדין ח"ו, ואפילו נהלת "בעזך", היינו בקלת יסורים מ"מ חסדים הם משום דזהו רק אל טוב קדשך, שיוכל להיות מרכבה ומשכן לשכינה עכד"ק עיי"ש. והנה מרן בדברי יחזקאל (לשבת) פירש (זמירות לליל שבת) הוא אשר דבר לעם סגולתו, דבר הוא מלשון מנהיג כמו דבר אחד לדור, שיכול להיות מנהיג לעם סגולתו מי ששמור לקדשו מבואו ועד נאתו, שקידש את עצמו מבואו ועד נאתו עיי"ש, וי"ל כך לקדשו היינו כעין ליפנה דקרא הכא אל טוב קדשיך, ששמר עצמו שיוכל להיות טוב ומשכן להקדושה מרכבה להשכינה הקדושה ודו"ק. ומעתה מבואר דברי המסורה, נחית בחסדך, דמי שהוא בבחינה זו להיות טוב קדשך, יכול להיות מנהיג לעם ישראל וזהו נחית כלאן עמך, להיות מנהיג ודבר לעם ה'.

תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך וגו' כ' ימלוך לעולם ועד. נראה לפרש ההמשך בדרך פשוט, דהנה מבואר בזוהר ובמדרשים דהעולם נתבסס על ידי בניית המשכן כמ"ש בתנחומא פ' נשא (י"ע) כיון שעמד המשכן עמד העולם ונתבסס, שנאמר ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן, להקים משכן אין כתיב כאן אלא את המשכן, לרבות בריאת העולם שכתוב בו את השמים ואת הארץ ע"כ, וממנו בא השפע לכל העולם, וא"כ יש לתמוה למה טוב הקב"ה שבנין המשכן והמקדש יהי' ע"י בני אדם והולרך לעוות (שמות כ"ה ט') ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן, ואיתא במדרש פ' נשא (פי"ב ח') שהראה אש לבנה ואש אחורה ואש אדומה ואש ירוקה וכו', והי' ראוי שהקב"ה בעצמו בביכול יבנה אותם כמו הבית המקדש דלעתיד, כדרש"י סוכה (מ"א ע"א ד"ה אי נמי) ותוס' שבועות (ט"ו ע"ב ד"ה אין דנין) שיהי' מעשה יולר הקב"ה בעצמו, אך התירוץ הוא כמ"ש הישמח משה בפרשתן (ד"ה ויאמר ה' מה תלעק) דכל מעשה הקב"ה הם נלחיים כמו שהוא בעצמו נלחי, ופחיתות הכבוד הוא לו יתברך שמעשה ידיו יהיו בעלים ח"ו, ובקהלת (ג' י"ד) כתיב ידעתי כי כל אשר יעשה האלקים הוא יהי' לעולם, ובמדרש שה"ש (פ"ח ד') איתא אלמלא אמרו ישראל דבר אתה עמנו לא הי' שכחה על"ד. ועל כן היון דהמשכן והב' מקדשים נחרבו הולרכו להיות בנוי על ידי בנ"א דוקא, ורמז לזה דתיבת משכן בגימטריא ת"י רמז לבית ה' שיעמוד ת"י שנים, ותיבת "ושכנתי" יש בו אותיות "ושמי ת"כ" רמז לבית שני שיעמוד ת"כ שנים.

והשתא הכי מתפרש הקרא, ועשו לי מקדש, וקשה למה לא יעשהו הקב"ה בעצמו היון דהוא ממש כבריאת עולם ועוד יתר על כך, וע"ז מתרץ ושכנתי בתוכם כרמז הנ"ל שיחרב בסוף, וע"כ לא יתכן ע"י הקב"ה, והנה הישמח משה בפרשתן (קנ"ה עור ג') פירש הקרא תביאמו בבית ה', ותטעמו בבית ב', וכל זה מכון לשבתך הכנה לבית השלישי שיבנה ב"ב עיי"ש, שאותו בית יבנה ע"י ידי יולר כל ית"ש, וממילא נשמע דבית ה' וב' לא יהיו מעשה ידי יולר כל, וקשה למה לא ועל זה מתרץ, כ' ימלוך לעולם ועד, וכשם שהוא ומנו נלחי כך פעולותיו צריכים להיות נלחיים ועל כן בית ה' וב' נבנו ע"י אדם.

תביאמו ותטעמו. במדרש איכה (פתיחתא י"ח) איתא, אילו זכיתם הייתם אומרים תביאמו ותטעמו בהר נחלתך, עכשיו שלא זכיתם אתם אומרים תבא כל שייכות כני ב' ב באור"ח הק' (פ טוכב מיעקב ד הגאולה, ה' באו בדיאל (ז' י"ג) ודרשינן לה בסנ ואילו בזכרי' (ע' וזהו אופן הב', בב' אופני תשוב ומעשים טובים ול נעל דרך שכתב ה הא דוד המלך השחר), אז יזכו רק תשובה ע"י במס' סנהדרין קשות בהמן ומחז באופן ב'.

אמנם יש סב בהתורה הטעם, ע"י ריבו מבבר הא דאית (שמות כ"ט ל"א ויישראל, את הכב הכבש השני תע ממרן בעל המנ תשובה ז"ל הקשו לשון הגלחה, וע הערבים שמורה לפרש על פי דברי אות ס"ז בהג"ה עמדת לכם בעת מיותר, וביאר ב (שער הגלגולים ב מעט זכותים נת תגבורת הקדושה, נחשב מעט זכות